

Skate subkultura u urbanim javnim prostorima

Pučić, Paola

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:666149>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Diplomski rad

***SKATE* SUBKULTURA U URBANIM JAVNIM PROSTORIMA**

Studentica: Paola Pučić

Mentorica: doc. dr. sc. Jana Vukić

Zagreb, svibanj 2021. godine

SAŽETAK

Namjera ovog rada jest interdisciplinarnim pristupom, kroz znanstvena područja sociologije subkultura, urbane sociologije i urbanizma, prikazati određene sociološko-urbanističke fenomene na primjeru *skate* subkulture. U prikupljanju podataka korištene su kvalitativne metode – polustrukturirani intervjui sa zagrebačkim i splitskim *skaterima*, potom sa stručnjacima iz relevantnih znanstvenih polja, a uzorkovanje sugovornika napravljeno je pomoću prigodnog uzorka i metode snježne grude. Osim toga, upotrijebljena je analiza relevantne literature, analiza sadržaja (mrežni portali, dokumentarni film, fotografije) i analiza prostornih podataka (Geoportal). Općenito, procesi subkulturalizacije događaju se u urbanim okvirima, a javni prostori kao dijelovi gradskog tkiva postaju ključne lokacije za subkulturne procedure. Neke od važnijih odrednica urbanih javnih prostora su inkluzivnost i multifunkcionalnost, međutim, zbog urbanih odnosa moći i *top-down* pristupa često se javlja problem realizacije homogenih i ekskluzivni javnih prostora. Za aktere *skate* subkulture, osim korištenja institucionaliziranih *skate* parkova, uobičajeni su urbani rituali, odnosno reinterpretacija urbanih elemenata i dijelova arhitekture, aproprijacija javnih prostora te DIY prakse, a u tom kontekstu dolazi do stvaranja određenih identitetskih mjesta *skatera* („Mimara“, „Džamija“, „Đardin“, „Koteks“). Pripadnici *skate* subkulture tako postaju nositelji dekonstrukcije dominantnog urbanog diskursa i standardiziranih aktivnosti u javnim prostorima zbog čega ih se često svrstava u devijantne skupine. Suprotno teoriji devijantnosti, zadnjih se godina u europskim i svjetskim gradovima razvija koncept „*skate* urbanizam“ čiji se ciljevi temelje na kombinaciji *bottom-up* i *top-down* pristupa, a posljedica toga jest legitimno i legalno korištenje javnih prostora od strane subkulturne zajednice *skatera*. U istraživanju *skate* subkulture u Zagrebu i Splitu također su vidljivi neki spomenuti fenomeni, a splitski *skateri* zadovoljniji su trenutnim stanjem svoje subkulture u odnosu na zagrebačke *skatere*.

Ključne riječi: interdisciplinarno-kvalitativni pristup, *skate* subkultura, urbani javni prostori, inkluzivnost i multifunkcionalnost, DIY prakse, identitetska mjesta, teorija devijantnosti, koncept „*skate* urbanizam“

SUMMARY

The intention of this paper is to present certain socio-urban phenomena on the example of skate subculture through an interdisciplinary approach, through the scientific fields of sociology of subcultures, urban sociology and urbanism. Qualitative methods were used in data collection - semi-structured interviews with Zagreb and Split skaters, then with experts from relevant scientific fields, and sampling of interlocutors was done using a suitable sample and the snowball method. In addition, analysis of relevant literature, content analysis (web portals, documentary, photographs) and spatial data analysis (Geoportal) were used. In general, subculturalization processes take place within urban settings, and public spaces as parts of the urban fabric become key locations for subcultural procedures. Some of the more important determinants of urban public spaces are inclusiveness and multifunctionality, however, due to urban power relations and top-down approach, the problem of realization of homogeneous and exclusive public spaces often arises. For skate subculture actors, in addition to the use of institutionalized skate parks, urban rituals are common, ie reinterpretation of urban elements and parts of architecture, appropriation of public spaces and DIY practices, and in this context the creation of certain skater identity places ("Mimara", "Džamija", "Đardin", "Koteks"). Members of the skate subculture thus become the bearers of the deconstruction of the dominant urban discourse and standardized activities in public spaces, which is why they are often classified as deviant groups. Contrary to the theory of deviance, the concept of "skate urbanism" has been developing in recent years in world and European cities, the goals of which are based on a combination of bottom-up and top-down approaches, resulting in legitimate and legal use of public spaces by a subcultural skater community. The research of the skate subculture in Zagreb and Split also shows some of the mentioned phenomena, and Split skaters are more satisfied with the current state of their subculture compared to Zagreb skaters.

Keywords: interdisciplinary-qualitative approach, skate subculture, urban public spaces, inclusiveness and multifunctionality, DIY practices, identity places, theory of deviance, concept of "skate urbanism"

Sadržaj:

1. Uvod	5
2. Svrha i ciljevi istraživanja	7
3. Teorijski okvir – Subkulturno-urbani kontekst	8
2.1. <i>Geneza skateboardinga kao višedimenzionalnog fenomena</i>	8
2.2. <i>Skate subkultura i oblikovanje identiteta</i>	10
2.3. <i>Urbani javni prostori; odnos skate subkulture i urbanih javnih prostora</i>	11
2.4. <i>Urbani odnosi moći; skaterska aproprijacija urbanih javnih prostora i teorija devijantnosti; koncept „skate urbanizam“</i>	14
4. Metodologija istraživanja	17
5. Rezultati istraživanja – interpretacija	18
5.1. <i>Osobno iskustvo „skejtanja“</i>	18
5.2. <i>Skate subkultura u urbanim javnim prostorima – primjeri Zagreba i Splita</i>	19
5.3. <i>„Džamija“ – identitetsko mjesto skatera i njegova transformacija</i>	23
5.4. <i>Širi društveni kontekst – odnos skatera s ostalim korisnicima javnih prostora, institucijama, gradskim vlastima</i>	25
5.5. <i>Skate parkovi; DIY prakse</i>	26
5.6. <i>Skate-friendly cities</i>	29
5.7. <i>Kakva je situacija sa zagrebačkom i splitskom skate subkulturom općenito?</i>	31
6. Zaključak	33
7. Literatura i izvori podataka	35
8. Prilozi	39

1. Uvod

U društvenim i humanističkim znanostima, posebice zadnjih desetljeća, došlo je do isticanja važnosti prostora, odnosno do interakcije teritorijalnih i socijalnih momenata koji su međusobno konstruirajući i konstruirani. U literaturi se, prema Warf i Arias (2008: 1–11), takav fenomen označava pojmom „prostorni obrat“¹, što znači da interdisciplinarna perspektiva postaje vodeća, dok se pojedina područja poput geografije, povijesti, arhitekture, ekonomije, sociologije, antropologije, prometnih znanosti i dr. pokazuju kao nedostatna u svom samostalnom proučavanju složenih i dinamičkih procesa u svijetu.

Teritorijalnost je važna kategorija u shvaćanju određenih kultura i društvenih skupina (Knox i Pinch, 2006: 41–57), pa se tako procesi subkulturalizacije događaju u urbanim okvirima, prilikom čega se razvijaju i održavaju subkulturni identiteti. U istraživanju subkultura kroz povijest, međutim, postoje razni pristupi koji svoje utemeljenje, osim u urbanim faktorima, imaju i u, primjerice, klasnom statusu, etničkoj i rasnoj pozadini, religijskoj pripadnosti, glazbenim afinitetima ili u kombinaciji pojedinih segmenata. Pojam „subkultura“ općenito se koristi da bi označio diferentni normativni i vrijednosni sistem manjih i podređenih grupa unutar društva, u odnosu na prevladavajuće obrasce, zbog čega često dolazi do konflikta sa širom socijalnom okolinom (Brake, 2013: 8–9). U subkulturno-urbanim konceptima posebna se pažnja pridaje javnim prostorima koji, kao dijelovi gradskog tkiva, postaju ključna mjesta za subkulturne prakse. *Skateri* su primjer subkulturne zajednice koja zbog svojih urbanih rituala u javnim prostorima predstavlja relevantan slučaj u istraživanja subkulturno-urbanih fenomena.

Urbani javni prostori općenito su definirani inkluzivnošću i multifunkcionalnošću, međutim, odluke o javnim prostorima donose dominantni urbani akteri koji kroz *top-down*

---

¹ Prostorni je obrat povezan s lingvističkim obratom. Jezik je socijalni konstrukt, zapravo medij pomoću kojeg su ljudi u relaciji međusobno i pomoću kojeg konstruiraju svijet oko sebe (Berger i Luckmann, 1992). Takav jezik ne implicira apsolutnu istinu ili samo jednu adekvatnu korespondenciju između stvarnosti i njezinih reprezentacija u jeziku, prvenstveno zbog podložnosti svijeta stalnim promjenama i novim (znanstvenim) otkrićima, kao i zbog raznolikih kultura koje iste procese u istom vremenu (i u istom prostoru) percipiraju sasvim drugačije. Foucault (2007; 2013), na tom tragu, svjedoči o kontroli diskursa i lingvističkom obratu koji se postavlja naspram historijsko-jezičnih i historijsko-strukturalnih ograničenja koja su izražena u njegovim vlastitim terminima represije i moći, a uzroci i posljedice takvih ograničenja ogledaju se u ljudskom djelovanju. Lingvistički obrat zapravo pruža uvid u nestalnost ili relativnost normativnih obrazaca i vrijednosti općenito, a u skladu s tim, prostor se u sociološkom diskursu počinje percipirati kao važan segment u izučavanju socijalnih interakcija i promjenjivih društvenih procesa u svijetu. Prostor se također razotkriva kao socijalno-ideološki konstrukt u određenom vremenu koji je zbog te činjenice podvrgnut pomnoj analizi, odnosno dekonstrukciji.

pristup realiziraju homogene i ekskluzivne javne prostore (Tonkiss, 2013; Löw, 2016; Madanipour, 2003; Madanipour, 2010). Različiti korisnici i njihove mnogobrojne aktivnosti postaju nepoželjni u javnim prostorima te, sukladno tome, subkulturna zajednica *skatera* svojim urbanim ritualima, zapravo aproprijacijom javnih prostora, predstavlja dekonstrukciju vodećeg urbanog diskursa i standardiziranih praksi, zbog čega je se često svrstava u devijantne skupine. Takvom se shvaćanju suprotstavlja relativno novi koncept „*skate* urbanizma“ (Owens, 2014; Angner, 2017; Lombard, 2016: 1–14), kao jedna vrsta taktičkog urbanizma čije se prakse temelje na kombinaciji *bottom-up* i *top-down* pristupa (Silva, 2016), a posljedica toga je legitimno i legalno korištenje javnih gradskih prostora od strane *skatera*.

2. Svrha i ciljevi istraživanja

Sociološka istraživanja subkultura u Hrvatskoj malobrojna su i većinom se odnose na navijače ili tzv. party scenu (Lalić i Pilić, 2011; Krnić i Perasović, 2013), a do sada nije provedeno niti jedno istraživanje o *skate* subkulturi. S druge strane, riječ je o temi i praksama koje su zastupljene u inozemnoj akademskoj i znanstvenoj zajednici. Ovim se istraživanjem nastoji dati doprinos prvenstveno području sociologije subkultura, urbane sociologije i urbanizma u hrvatskim okvirima, ali i doprinos hrvatskoj subkulturnoj zajednici *skatera* te se želi ukazati na važnost interdisciplinarnog pristupa u istraživanju ovakvih fenomena.

Ovaj će rad prvo prikazati kratku povijest nastanka *skateboardinga*, a potom će predstaviti *skate* subkulturu kroz jednu od sveukupno četiri birminghamske odrednice subkulturnog stila. Kroz aspekt urbanih rituala bit će objašnjena važnost teritorijalne dimenzije u oblikovanju identiteta aktera *skate* subkulture, prilikom čega će se konkretno istaknuti značajke javnih prostora, kao i odnos *skatera* s takvim prostorima. Analiza odnosa moći u urbanističkim intervencijama objasniti će *skatersku* apropijaciju javnih prostora koja je praćena reinterpetacijom i drugačijim korištenjem urbane opreme i dijelova arhitekture. U tom kontekstu bit će opisano stvaranje devijantnog narativa o subkulturnoj zajednici *skatera*, prilikom čega *skateri* istovremeno postaju nositelji poststrukturalističke dekonstrukcije urbanog ideološkog diskursa i procedura. Potom će se predstaviti relativno novi koncept „*skate* urbanizma“ koji je u suprotnosti s teorijom devijantnosti posredstvom koje se *skatere* promatra kao urbane devijante. Ovakvi će se pristupi prikazati na kvalitativnom istraživanju *skate* subkulture u Zagrebu i Splitu te će se pokušati odgovoriti na glavno istraživačko pitanje: Koje su sociološko-urbanističke odrednice javnih prostora vidljive kroz urbane rituale aktera *skate* subkulture?

3. Teorijski okvir – Subkulturno-urbani kontekst

Subkulturene skupine svoj nastanak, razvoj i održavanje bilježe u urbanim prostorima, a razne subkulture vidljive su u većini današnjih europskih i svjetskih gradova. Svaka subkultura, objašnjava Gelder (2006: 2), u urbanom aspektu kreira i zauzima set prostora, od kojih neke koristi kraće, a neke dulje, i putem kojih razvija socijalnu koheziju i identitet. Također, subkulturene skupine sudjeluju u procesu stvaranja narativa o sebi koje projiciraju u javnost, odnosno putem urbanih praksi grade vlastite prezentacije i nastoje osvojiti položaj u društvu. Međutim, često se stvaraju negativne percepcije o subkulturnim skupinama od strane šire javnosti, čime se provodi koncept moralne panike (S. Cohen, 2011). Svakako, neki o najpoznatijih narativa o subkulturama su, shvaćeni u sociološko-urbanističkim terminima, oni o nekonformizmu i dekonstrukciji normativa; stoga je „drugačije“ i, iz perspektive šire javnosti, „devijantno“ ono što se pripisuje subkulturnim skupinama. Pojam „subkultura“ podrazumijeva određene aktivnosti, vrijednosti, upotrebu materijalnih objekata, teritorijalnih prostora i sl., a koji se značajno razlikuju od roditeljske kulture i šire dominantne kulture te zbog različitog shvaćanja često dolazi do sukoba (Clarke, Hall, Jefferson i Roberts, 1993: 14). Ovaj rad proučava jednu konkretnu subkulturu – *skate* subkulturu kao relevantan primjer subkulturno-urbanih značenja i praksi² koje će biti prikazane kroz dimenziju javnih prostora gradova. *Skateboarding* je, međutim, teško definirati jednoznačno, pa se može proučavati iz više različitih perspektiva.

2.1. Geneza skateboardinga kao višedimenzionalnog fenomena

U inozemnoj akademskoj i znanstvenoj zajednici danas se često postavlja pitanje što je to *skateboarding*, pa postoje razna i ponekad proturječna razumijevanja tog fenomena. Neki istraživači *skateboarding* definiraju kao disciplinu, odnosno rekreacijsku aktivnost s vlastitim implicitnim pravilima te inovacijama, drugi opisuju *skateboarding* kao klasičnu subkulturu, treći ga istražuju iz perspektive sporta, četvrti smatraju da se radi o komercijalizaciji i *mainstream* fenomenu u kontekstu kasnog kapitalizma, kao i razna druga shvaćanja (Lombard, 2016: 11).

Povijesno gledajući, može se reći da postoji četiri ili pet faza *skateboardinga*. Borden (2001, 13–14; 29–33) ističe da se *skateboarding* pojavio u Kaliforniji 1950-ih godina,

---

² O povezanosti subkultura i urbanih prostora, kao i o povijesnom razvoju sociologije subkultura svjedoči Perasović (2001: 15–140).

prvenstveno kao *sidewalk surfing*, odnosno da bi se surferske vještine mogle usavršavati na čvrstoj površini. Ključna točka razvoja *skateboardinga* u prvoj fazi bila je prilagođavanje gradskih i prigradskih područja u mjesta za izvođenje *skate* trikova, što Borden (2001: 29–55) definira kao „*founded spaces*“. Riječ je o prostorima koji nisu dizajnirani za *skateboarding*, ali su reinterpretirani za *skate* aktivnosti od strane *skatera* i to su u ovoj fazi većinom bila školska dvorišta, ispražnjeni bazeni u dvorištima kuća, ulice uz ocean, napuštene kuće, prazne cijevi i sl. Autor tvrdi da su takvi prostori 1970-ih godina zamijenjeni namjenski izgrađenim *skate* parkovima, a to znači da je druga faza obilježena izgradnjom betonskih i drvenih *skate* parkova, odnosno riječ je o onome što Borden (2001: 57–88) naziva „*constructed spaces*“. Gradnja *skate* parkova postala je, prvenstveno u Americi, jedan od najprofitabilnijih poslova u tom periodu, pa je ta faza također obilježena komercijalizacijom *skateboardinga*. Nadalje, *skate* parkovi su značili legalne prostore za *skatere* koji su im omogućili vježbanje i napredak, što je podrazumijevalo izostanak konflikata sa zaštitarima ili vlasnicima kuća, a *skateboarding* je sve više putem medija postajao globalno prepoznat i popularan.

U trećoj fazi, 1980-ih godina, dolazi do velikog zatvaranja, prenamjene i/ili uništenja *skate* parkova zbog velikih troškova uslijed slabljenja popularnosti *skateboardinga*. Tada se, međutim, kao potpuno nova vrsta javlja *street skating*. *Skateri* su počeli koristiti javne prostore gradova poput ulica, trgova, parkova, parkirališta i sl. što se naziva „*founded spaces*“, kao i urbane elemente poput stepenica, rukohvata, klupa i sl. za svoje *skate* aktivnosti (Borden, 2001: 176–179). S obzirom na to da nisu imali vlastita prikladna mjesta za svoje rituale, Lorr (2016: 140), slijedeći Brookeov sažeti prikaz povijesti *skateboardinga*, navodi da su *skateri* većinom na ulicama gradova i u ostalim urbanim javnim prostorima počeli stvarati svoj individualni i kolektivni identitet, čime su razvijali urbanu *skate* subkulturu u kontekstu autsajdera. Međutim, korištenje urbanih javnih prostora je za *skatere* većinom predstavljalo konflikte sa zaštitarima i policijom zbog ometanja pješaka i gradskog prometa.

Street skating bio je aktualan 1990-ih i 2000-ih godina, ali tada započinje *mainstream* i komercijalna faza *skateboardinga* kao ekstremnog sporta te njegova komercijalizacija u kontekstu kapitalističkih tendencija. Ponovno su se počeli graditi *skate* parkovi, a razna natjecanja prenosila su se na televizijskim programima poput, primjerice, ESPN-a. Ovakvu „normalizaciju“ *skateboardinga* mnogi *skateri* nisu podržali, a primjerice i danas, kada je *skateboarding* postao službeni sport na Olimpijskim igrama u Tokiju 2021. godine, postoje oprečna mišljenja među *skaterima* o tome. Peta se faza odnosi na relativno novi koncept „*skate* urbanizma“ (Owens, 2014; Angner, 2017; Lombard, 2016: 1–14) koji, kao jedna vrsta taktičkog

urbanizma, predstavlja kombinaciju *top-down* i *bottom up* pristupa (Silva, 2016), prilikom čega su *skateri* prihvaćeni kao sastavni korisnici gradova i javnih prostora.

2.2. Skate subkultura i oblikovanje identiteta

Postupno se u trećoj fazi 1980-ih godina, odnosno s nastankom *street skating*a, počela razvijati urbana *skate* subkultura koja u skladu s ostalim subkulturnim skupinama izražava nekonvencionalne sadržaje kroz nekonvencionalne forme, suprotstavljajući se time ideološkim kategorijama svakodnevnog života (Hebdiđ, 1980: 92). Ovaj se rad oslanja na istraživanje *skate* subkulture kroz jednu od sveukupno četiri klasične birminghamske odrednice subkulturnog stila koje je razvio P. Cohen (1980: 83). To su odijevanje, glazba, argot (sleng) i ritual. *Skateri* kroz urbane rituale sudjeluju u rekonstrukciji značenja (Hebdiđ, 1980), reinterpretaciji (Borden, 2001), apropijaciji (Bourdieu, 2018) i kolonizaciji (Karsten i Pel, 2000) javnih prostora, odnosno *skateri* su kroz vlastitu subkulturu akteri društvenog otpora (Beal, 1995) standardiziranim urbanim obrascima. Aspekt urbanog rituala kao kritika svakodnevnog života (Lefebvre, 1991b) *skaterima* omogućuje razvoj i opstanak subkulture, a istovremeno pruža uvid u drugačiju perspektivu i korištenje urbanih javnih prostora. Prostorna je dimenzija ključna za *skatere*, međutim, unutar rasprava o ostalim subkulturnim skupinama nužno je razumjeti kategoriju teritorijalnosti. Sukladno tome, shvaćanje neke subkulture, navodi P. Cohen (1980: 85), kao autonomne skupine može biti stvarno-teritorijalno i iluzorno-simboličko. „Subkultura kao simbolička struktura pruža rašireni osjećaj prihvaćenosti (afiniteta) u terminima zajedničkog životnog stila, ali ne propisuje nikakvu jasnu grupnu strukturu. Kroz funkciju teritorijalnosti subkultura postaje usidrena u zajedničkoj stvarnosti mladih koji su njezini nositelji, i koji tako postaju ne samo njezina pasivna podrška nego i njezini svjesni akteri.“ (Cohen 1980: 85).³ Pojam teritorijalnosti važan je za autora kao proces putem kojeg se pojedini prostori koriste da bi se označile granice grupe, time i grupni identitet, a Clarke, Hall, Jefferson i Roberts (1993: 45) također govore o subkulturnom osvajanju prostora u terminima označavanja i apropijacije. Navedeno znači da se neki javni prostori gradova identificiraju s određenim subkulturnim grupama i obrnuto, ali ne samo iz njihove vlastite perspektive, već i sa stajališta šire socijalne okoline. Borden (2016: 91–96) ističe da je „*The Undercroft Southbank Center*“ u Londonu glavno mjesto nastanka i razvoja *skate* subkulture u Velikoj Britaniji te se zato primarno identificira sa *skaterima* koji taj prostor zauzimaju.

---

³ Prijevod engleskog izvornika.

Lokalne su vlasti prostor htjele prenamijeniti u poslovne urede i *high street* s kafićima, restoranima i dućanima, međutim, *skateri* su u suradnji s lokalnim organizacijama uspjeli spriječiti intervenciju, odnosno proces gentrifikacije (Tonkiss, 2013; Madanipour, 2013) sačuvavši time svoje identitetsko mjesto.

O povezanosti prostora i društvenih skupina također svjedoči Augé (2001: 45) koji kaže da prostorni raspored izražava identitet skupine, a time neki prostor zapravo postaje njihovo identitetsko mjesto koje skupina mora braniti od izvanjskih i unutarnjih prijetnji da bi jezik identiteta ostao smislen. Koristeći krovni pojam „antropološko mjesto“, autor (2001: 50) se referira na konkretnu i simboličku izgradnju prostora koja podrazumijeva tri razine: identitarnu, odnosnu i povijesnu. Također, smatra da „nemjesta“ nisu namijenjena za druženje te samim time razvijanje, primjerice, subkulturnih skupina, već su to primarno mjesta protoka i potrošnje poput aerodroma, trgovačkih centara, autocesta, benzinskih crpki, bankomata, hotela; tu nema mjesta za povijest i socijalizacijske momente, već vladaju aktualnost i hitnost sadašnjeg trenutka. Augé (2001 : 86) navodi: „(...) dok antropološka mjesta stvaraju organsku društvenost, 'nemjesta' stvaraju samotnjačku ugovornost.“⁴ U kontekstu subkulturnih skupina urbani javni prostori također imaju augéovski antropologijski karakter pa postaju ključne lokacije u razvoju takvih grupa.

2.3. Urbani javni prostori; odnos skate subkulture i urbanih javnih prostora

Suvremeni su gradovi kompleksni i dinamički entiteti, a javni prostori dio su urbanog tkiva. Istraživanja na tu temu pokrivaju razna znanstvena područja, pa su tako grad i javni prostori standardni predmeti istraživanja u sociologiji i društvenim znanostima općenito. U prilog tome ide činjenica da su javni prostori shvaćeni kao društveni prostori, odnosno mjesta susreta, razmjene ideja, različitih aktivnosti, a Gehl (2010: 12) urbane socijalne aktivnosti općenito razumijeva kao aktivnosti koje ovise o prisustvu drugih u javnim prostorima. Takve aktivnosti mogu biti niskog intenziteta kao, primjerice, pasivni kontakt koji uključuje kontakt pogledom i sluhom pa sve do aktivnosti visokog intenziteta koje se odnose na, primjerice, blisko prijateljstvo⁵. O važnosti javnih prostora svjedoči Jacobs (1961) koja vjeruje da najbolji gradovi imaju izražen vitalan i aktivan život na ulici te da urbana kultura ovisi o vezi između ljudskih interakcija i javnih prostora. Međutim, Low (2017: 119) upozorava na problem u kojem jezik i

---

⁴ Augé (2001: 71–104) razlikuje pojmove „mjesto“ i „prostor“ da bi tako čitateljima približio shvaćanja mjesta i nemjesta. U ovom radu zbog lakšeg razumijevanja nema distinkcije između shvaćanja prostora i mjesta.

⁵ Gehl (2010: 9–14) u ovom kontekstu razlikuje tri vrste izvanjskih aktivnosti, a to su nužne, neobavezne i socijalne aktivnosti.

diskurs proizvode, manipuliraju i kontroliraju prostorna značenja. Na tom tragu Tonkiss (2013: 56) ističe da na grad i javne prostore nije dovoljno misliti samo u teritorijalnom aspektu, već u onom socijalno-prostornom te da se javni prostori ne mogu okarakterizirati kao završene forme zbog svoje podložnosti različitoj i inovativnoj ljudskoj aktivnosti.

Prilikom fokusiranja na aspekte javnih prostora, načelno se prostori gradova mogu, prema Čaldarović i Šarinić (2017: 19), podijeliti na različite tipove, uzimajući u obzir ponajprije njihov pravni ili institucionalni karakter, kao i navike korisnika. Prvo, to su javni prostori poput ulica, trgova, parkova i sl. koji se mogu okarakterizirati kao „zajedničko dobro“ koje pridonosi kvaliteti života stanovnika gradova. Takvi prostori, kao što im naziv govori, nalaze se u javnom vlasništvu i oponirani su privatnim sferama stanovanja i rada. Osnovne značajke javnih prostora navode Čaldarović i Šarinić (2017: 60), a to su dostupnost, otvorenost, pristupačnost, opremljenost, načini korištenja, prostorni smještaj, veličina, urbani parter, omogućeni režimi korištenja, što zajedno određuju kvalitetu urbanih javnih prostora. Potom slijede polujavni/poluprivatni prostori koji su ograničeno dostupni i otvoreni, nisu namijenjeni svima, što znači da je pristup posjetitelja i korisnika selektivan, a kretanje kontrolirano. Primjer takvih prostora su trgovački centri, restorani, kafići i drugi komercijalni sadržaji koji zauzimaju urbane javne prostore. Lefebvre (1996: 86), u tom kontekstu, razlikuje „upotrebnu vrijednost“ javnih prostora prema kojoj je neki prostor prikladan i ispunjen različitim sadržajima koji zadovoljavaju potrebe raznih korisnika, naspram „razmjenske (komercijalne) vrijednosti“ putem koje se javni prostori privatiziraju i ovise o komercijalnoj ponudi. Konačno, pristup privatnim prostorima točno je određen i propisan, restriktivan i reguliran različitim mjerama, a u tu kategoriju spadaju privatni stambeni i poslovni prostori.

Prema idealnim i demokratskim kategorijama urbanih javnih prostora, socijalna heterogenost različita opsega (od etničke, rasne, seksualne, rodne, generacijske, subkulturne raznolikosti i sl.) trebala bi biti prihvaćena i vidljiva. U kontekstu subkulturnog poimanja javnih prostora postoje različite urbane subkulture, prvenstveno *skate*, *graffiti*, *parkour*, *punk*, a ono što je svima zajedničko jest njihova urbana subverzivnost iz koje proizlazi opiranje homogenizacijskim nastojanjima kapitalističkih gradova (Bauman, 2011). *Skate* subkultura, u svom odnosu s gradom i javnim prostorima⁶, u protivljenju urbanoj represivnoj reprodukciji i

---

⁶ Potrebno je razlikovati *skate* parkove (službene, DIY) i ostale javne prostore (ulice, trgove, parkove i sl.) koje *skateri* koriste za svoje aktivnosti.

prezentaciji poststrukturalističkih kretnji predstavlja zanimljiv i relevantan fenomen u kojem se isprepleću sociološko-urbanističke sastavnice.

Skateboarding je, navodi Borden (2001: 96), aktivnost koja se može objasniti kao proizvodnja prostora kombinacijom tijela *skatera*, *skateboard* daske i prostora, a autor takav performativni akt naziva „*super architectural space*“. U tom kontekstu značajno je Lefebvreovo (1991a) poimanje urbane produkcije prostora koja podrazumijeva dijalektički trenutak između prostora i objekata u njemu, vremena te korisnika prostora, a ne kao nešto što bi bilo definirano samim prostorom, odnosno njegovim urbanim elementima i arhitekturom. *Skateri*, sukladno tome, svojim urbanim aktivnostima i međusobnim interakcijama su oni koji definiraju neki javni prostor, dok s druge strane taj javni prostor sa svojim sadržajima povratno djeluje na njih. Ovakvo tumačenje, u sociološko-urbanističkim okvirima, implicira uzajamni i dinamički proces u kojem javni prostor utječe na društvene odnose, a društveni odnosi također oblikuju i mijenjaju javni prostor (Čaldarović i Šarinić, 2015: 14). Javni prostori, naglašavaju Čaldarović i Šarinić (2017: 28), „ogledalo“ su gradskog života, prostori nesvakidašnjeg i iznenadnog što znači da regularni život grada može biti oživljen nečim lijepim, umjetničkim i zabavnim. Primjerice, kada *skateri* preskaču klupu na nekom trgu, ona gubi svoje primarno značenje u svojstvu objekta za sjedenje, javni prostor odmah postaje aktivniji i zabavniji, a *skaterski* trikovi privlače poglede ostalih posjetitelja. Nadalje, pojam „heterotopije“ prvi je koristio Foucault (1984) kako bi objasnio da isti prostori u istom vremenu mogu postojati na različite načine, što je u kontekstu *street skating*a relevantno zbog reinterpretacije urbane opreme i dijelova arhitekture. *Skaterima* se također pripisuje situacionistički koncept urbanog flanera (Lefebvre, 1991b; de Certeau, 1984) jer često neplanski obilaze različite dijelove grada te potom koriste javne prostore koji su primjereni za vožnju i izvođenje trikova. U suprotnosti s ovakvim dijalektičkim shvaćanjem javnih prostora i socijalnih interakcija nalazi se teorija arhitektonskog determinizma (Gehl, 2010; Tonkiss, 2013) prema kojoj arhitekti i urbani planeri projektiraju i dizajniraju okoliš koji ima odlučujući utjecaj na ponašanje ljudi.

Danas se ipak sve više tematizira o urbanoj heterogenosti javnih prostora, a na tom tragu značajan je koncept „pravo na grad“ (Lefebvre, 1996; Harvey, 2016) ili koncept „prostorna pravednost“ (Soja, 2009). Različitost funkcija i korištenja urbanih prostora, konkretno javnih prostora, pridonosi njihovom aktivnijem i većem korištenju jer nude širok izbor za različite grupe korisnika, odnosno takvi prostori pridonose, prema Gehlu (2010, 61–115), „življem“, održivijem, sigurnijem i zdravijem gradu. Postavlja se, međutim, pitanje koliko su aktualne

takve politike o inkluzivnosti i multifunkcionalnosti javnih prostora u okvirima urbanih odnosa moći.

2.4. Urbani odnosi moći; skaterska apropijacija urbanih javnih prostora i teorija devijantnosti; koncept „skate urbanizam“

Urbani javni prostori pripadaju svima i mogu se slobodno koristiti za brojne aktivnosti, međutim, takvi prostori često nisu namijenjeni za različite društvene skupine. Prilikom dizajniranja i planiranja javnih prostora, određene društvene skupine također nedovoljno sudjeluju u takvom procesu. Naime, u urbanističkim intervencijama javnih prostora najčešće se koristi *top-down* pristup koji pridonosi održanju društvene stratifikacije i arhitektonskom determinizmu (Gehl, 2010; Bourdieu, 2018; Tonkiss, 2013). Bassand, u skladu s tim, raspravlja o akterima društvenih promjena u okvirima urbanih transformacija što se može primijeniti i na javne prostore. Naime, radi se o tome koliko moći pojedini akteri grada imaju u takvim procedurama te autor donosi tipologiju aktera koje dijeli na ekonomske, političke, stručne i civilne aktere (Zlatar, 2013: 65–81). Također smatra da urbani razvoj proizlazi iz urbane strukture moći, odnosno sistema aktera u kojem su neki podređeni, a neki nadređeni. Urbani razvoj, prema Madanipour (2010: 3), premješten je iz državnog u privatni sektor kojeg zanima samo onaj aspekt urbanog razvoja koji donosi dobit. Sukladno tome, posljedica *top-down* pristupa jest realizacija homogenih i ekskluzivnih javnih prostora gradova (Tonkiss, 2013; Löw, 2016; Madanipour, 2003; Madanipour, 2010), što znači da je sve više prisutan trend privatizacije javnih površina čime one dobivaju svoju komercijalnu upotrebu te je riječ o pseudo-javnim prostorima.

Ovakve situacije urbane segregacije i neravnopravnosti u javnim prostorima imaju sociološko-ekonomske implikacije koje su u opoziciji spram dimenzija urbane raznolikosti (Jacobs, 1961; Tonkiss, 2013) u javnim prostorima. Ovim su pogođene razne subkulturne, ali i ostale subverzivne društvene skupine koje ne smiju legitimno (ponekad i legalno) koristiti javne prostore za svoje aktivnosti, javni prostori nisu prikladni za njih ili, u kontekstu komercijalnih javnih prostora, ne mogu ili pak ne žele konzumirati ono što takvi prostori nude. Na tom tragu relevantno je Lefebvreovo (1991a: 38-39) poimanje urbanih prostornih praksi, odnosno njegovo razlikovanje „reprezentacija prostora“ u odnosu na „reprezentacijske prostore“⁷ koje se može primijeniti na percepciju djelovanja u javnim prostorima. „Reprezentacije prostora“ podrazumijevaju autoritativnu konstrukciju determiniranih javnih prostora koji imaju ideološku

---

⁷ Autor to naziva *representations of space* i *representational spaces*.

dimenziju dok se, s druge strane, „reprezentacijski prostori“ odnose na stvarno korištenje javnih prostora od strane stanovnika gradova i posjetitelja koje je u određenim situacijama drugačije od planiranog pa stoga onemogućeno ili kažnjavano. Aproprijacija fizičkog prostora (Bourdieu, 2018) kroz urbane rituale *skatera* u javnim prostorima, a shodno tome i *skaterska* reinterpretacija urbanih elemenata i dijelova arhitekture, odgovara njihovom socijalnom prostoru⁸ koji je u opoziciji spram socijalnog prostora dominantnih urbanih aktera. Način na koji subkulturalna zajednica *skatera* koristi urbane elemente u javnim prostorima esencijalno je drugačiji od njihovog uobičajenog korištenja. Zato se aktivnosti *skatera* u javnim prostorima često shvaćaju kao prijetnja i kršenje normativnih urbanih obrazaca koji se naturaliziraju, čime *skateri* predstavljaju smetnju i opasnost za ostale korisnike, a takvo ponašanje zahtijeva „normalizaciju“.

Zbog značajnog odstupanja ponašanja nekih subkulturnih skupina od njihove šire socijalne okoline, A. Cohen (1955) razvio je govor o delinkventnim subkulturama unutar kojih netko postaje delinkventom tako što uči postati delinkvent, pridružujući se grupama u kojima je takvo ponašanje standardno. Naspram teorije delinkventne subkulture, Becker (1963) je zaslužan za razvoj perspektive socijalne reakcije na „devijaciju“ koja je svoj oblik dobila u teoriji etiketiranja i koja, među ostalim, upućuje na pluralnost društva, odnosno na raznovrsnost društvenih skupina te njihovih normi i vrijednosti. Takvo shvaćanje implicira lingvistički obrat i relativnost obrazaca. Poštivanje pravila jedne grupe istovremeno znači kršenje pravila druge grupe. Beckerovo centralno poimanje devijantnosti jest njezino društveno ustrojstvo: „(...) društvene grupe stvaraju devijaciju postavljajući pravila čije kršenje devijaciju konstituira i, primjenjujući ta pravila na određene ljude, etiketiraju ih kao autsajdere. Dakle, devijacija nije neka kakvoća djela koje čini pojedinac, nego je posljedica primjene pravila i sankcija prema 'prekršitelju'. Devijant je onaj kojem su uspješno prišili etiketu, devijantno ponašanje je ono koje ljudi takvim etiketiraju“ (Becker, 1963: 9). Ovakvo se shvaćanje također može primijeniti na planiranje, dizajniranje i korištenje javnih prostora u okvirima urbanih odnosa moći, prilikom čega se realiziraju uniformni javni prostori, a potrebe i ideje raznih društvenih skupina se ne razmatraju. *Skaterima* se često u takvom okruženju pripisuje etiketa urbanih devijanata

---

⁸ Socijalni prostor Bourdieu (2018) shvaća apstraktno u kategorijama ekonomskog, kulturnog i socijalnog kapitala koji se poklapaju s aproprijacijom fizičkog prostora, odnosno s onim što fizički prostor nudi svojim korisnicima. Za potrebe ovog rada socijalni prostor se definira u terminima subkulturno-urbanih značenja i praksi.

koji svojim ritualima namjerno uništavaju javne prostore, a znakovi zabrane „skejtanja“ ili *skate stoppersi* u javnim prostorima nisu neuobičajeni prizori.

Koncept „*skate* urbanizma“ (Owens, 2014; Angner, 2017; Lombard, 2016: 1–14) postavlja se naspram ovakvih isključujućih razmišljanja i postupaka, prema kojem se *skate* aktivnosti shvaćaju kao sastavnice gradova i javnih prostora, a takve prakse mogu donijeti pogodnosti ne samo *skaterima*, već gradu i široj javnosti. Radi se o konceptu koji je u realizaciji sve više europskih i svjetskih gradova, a osim stručnjaka, i *skateri* također sudjeluju u urbanom planiranju i dizajniranju, odnosno ravnopravno se razmatraju potrebe i prijedlozi njihove subkulturne zajednice.

4. Metodologija istraživanja

U istraživanju je korišten kvalitativni pristup (Berg i Lune, 2017), odnosno rad se temelji na analizi relevantne literature, analizi sadržaja (mrežni portali, dokumentarni film, fotografije) i analizi prostornih podataka (Geoportal). Osim toga, provedeno je osam polustrukturiranih intervjua s muškim sugovornicima na prigodnom uzorku *skatera* i s četiri stručnjaka iz relevantnih područja. Intervjuirana su dva stručnjaka iz polja sociologije subkultura, jedan stručnjak za urbanu sociologiju i jedan stručnjak za urbanizam. Intervjui su provedeni u razdoblju od šest mjeseci. Radi uvida u „skejtersko“ iskustvo provedeni su intervjui s dva zagrebačka i dva splitska *skatera* jer Zagreb i Split imaju urbanu *skate* subkulturu, a stručnjaci su intervjuirani da bi se dobio uvid u sociološko-urbanističku perspektivu. Autorica ovog istraživanja provela je intervjue – četiri intervjua provedena su online, od kojih dva audiovezom preko aplikacije „Skype“, dva pisanim putem preko elektronske pošte te četiri intervjua uživo. *Skateri* u Zagrebu i Splitu kontaktirani su putem osobnih poznanstava i pomoću metode snježne grude. Stručnjaci su kontaktirani preko službene adrese elektronske pošte i uz preporuku mentorice. U istraživanju su korišteni protokoli za polustrukturirane intervjue koje je autorica istraživanja sama sastavila. Zasebni protokoli napravljeni su za *skatere* (protokol1) i za stručnjake, a protokol za stručnjake iz područja sociologije subkultura (protokol2) razlikuje se od protokola za stručnjake iz područja urbane sociologije (protokol3) i urbanizma (protokol4). Svi citati/parafraze iz intervjua sa *skaterima* koji se koriste u radu predstavljeni su pod nadimcima koje su *skateri* sami izabrali. Identitet stručnjaka je javan i tako je tretiran u ovom istraživanju u kojem se navodi njihovo ime i prezime te struka.

5. Rezultati istraživanja – interpretacija⁹

5.1. Osobno iskustvo „skejtanja“

Skateboarding je teško okarakterizirati jednoznačno, međutim, intervjuirani *skateri* ističu da njihovo iskustvo „skejtanja“ započinje u ranom djetinjstvu gdje s prijateljima, kroz vožnju kvartom ili gradom u slobodno vrijeme, usvajaju svoje prve trikove. To znači da se zagrebački i splitski *skateri* otkrivaju kao urbani flaner koji privlači mistični i kreativni moment vožnje:

„I svaki vikend bi išli na neki drugi plejs ono, tak da meni je to bilo ful zanimljivo ono baš ono, ko zna gdje ćemo završit, gdje ćemo otić. U biti vikendi su nam se pretvorili baš ono u ekskurzije po Zagrebu.“ Zub (*skater*, Zg)

„Meni je sad gušt ić doslovno po cilom Splitu nać nešto novo (...).“ OrionSkate (*skater*, St)

Skateri su suglasni da *skate* rituali predstavljaju slobodu, bijeg od stvarnosti, rekreaciju, zabavu, izazov, adrenalin, avanturu. „Skejtanje“ nije jednostavna aktivnost pa tako *skateri* ističu ozljede kao neizostavan dio *skate* iskustva. *Skateri* navode sudjelovanje u procesu stvaranja kolektiva, upoznavanja novih ljudi te učenja mladih vožnji i trikovima. Tim postupcima zapravo formiraju tzv. vlastitu ekipu, što stručnjaci za sociologiju subkultura Dino Vukušić i Andrej Ivan Nuredinović definiraju kao mladenačku subkulturu, iako akteri određene subkulture mogu biti i stariji članovi. Putem takve skupine „skejtanje“ s protekom vremena znači puno više od urbane aktivnosti te postaje *lifestyle*, stanje uma, intimna stvar i dio identiteta aktera:

„To je stvar za koju ja smatram da se uvuče duboko pod kožu i postane onako jedna baš, ono temeljac identiteta. Točnije jako velik dio tog svog identiteta zapravo pretoči se u skejtanje.“

Sven (*skater*, Zg)

Dio je „skejtanja“, tvrde *skateri*, i snimanje trikova čime se želi zabilježiti iskustvo „skejtanja“, podijeliti ga s drugima na društvenim mrežama, a putem toga je moguće ostvariti dobit. Neki *skateri* potom ističu da je *skateboarding* ekstremni sport koji je postao dio Olimpijskih igara

---

⁹ Ovaj je rad baziran na analizi *skate* subkulture kroz jednu od sveukupno četiri birminghamske odrednice subkulturnog stila. Radi se o aspektu rituala, a s obzirom na to da *skateri* velikim dijelom svoje aktivnosti izvode u urbanim javnim prostorima (ulice, trgovi, parkovi i sl.), u radu su rituali primarno specificirani kao urbani rituali *skatera* u javnim prostorima. Ostale odrednice klasičnog poimanja subkulturnog stila - glazba, odijevanje i sleng u ovom radu nisu pobliže razmatrani zbog opsega rada i vremenskog ograničenja istraživanja. Radnička klasa, kao birminghamski temelj za generiranje aktera subkulturnih skupina, također ne ulazi u sadržaj rada. Rezultati istraživanja ne podliježu uopćavanju, već se odnose na interpretaciju podataka koji su u određenom razdoblju, na ograničenom broju sugovornika dobiveni kvalitativnim metodama.

koje će se održati u Tokiju 2021. godine te koji zahtijeva napor i *skate* parkove za trening. Međutim, OrionSkate (*skater*, St) tu prepoznaje komercijalizaciju *skateboardinga*. Ovakve situacije, uz brojne druge komodifikacijske momente „skejtanja“, stručnjak za sociologiju subkultura Andrej Ivan Nuredinović smatra dijelom postsubkulturnih teorija. Svi intervjuirani *skateri*, kao i stručnjaci, ipak su svjesni izvornog uličnog karaktera „skejtanja“, zapravo odnosa *skatera* i urbanih javnih prostora.

5.2. *Skate subkultura u urbanim javnim prostorima – primjeri Zagreba i Splita*

Ako se *skateri* danas proučavaju kao subkultura, onda se nailazi na distinkciju između subkulturnih i postsubkulturnih teorija.¹⁰ Stručnjaci za sociologiju subkultura, Andrej Ivan Nuredinović i Dino Vukušić, suglasni su da je danas u Hrvatskoj teško govoriti o postojanju klasičnih subkulturnih grupa kao što su to bili, primjerice, *punker*, *modsi*, *skinheadsi* 1970-ih i 1980-ih godina u Velikoj Britaniji. Subkulturni stil takvih skupina bio je autentičan i nepromjenjiv, obilježen jakim i često nasilnim ritualima otpora prema dominantnoj kulturi, a unutargrupna solidarnost bila je izražena. Naspram toga, postsubkulturni stilovi su fluidni, osoba istovremeno može pripadati raznim subkulturnim skupinama, a na mjesto nasilnog otpora sistemu često stupa hedonizam koji je posebice izražen na *rave* sceni kroz konzumaciju droga. Prilikom shvaćanja subkulturnih skupina stručnjaci za sociologiju subkultura ističu urbane javne prostore i centar grada kao bitne prostorne segmente u subkulturnim procesima. Nastanak *skateboardinga* također je povezan s urbanim javnim prostorima, a danas su takvi prostori podjednako važni za subkulturnu zajednicu *skatera*. Međutim, u Zagrebu zadnjih godina pripadnici subkultura, kao i mladi koji preferiraju alternativni stil života, sve više gube ili uopće nemaju svoje mjesto u takvim prostorima u odnosu na prije:

„(...) uvijek je taj javni prostor bio dominantno mjesto okupljanja mene, mojih vršnjaka koji su bili u nekakvoj subkulturnoj priči. (...) danas kad gledam su ta mjesta jako reducirana.“

Dino Vukušić (stručnjak za sociologiju subkultura)

„Imaš tu institucionalizaciju centra grada. Zašto je tebi bitan centar grada, zato što ti imaš ljude iz, ne znam, iz Vrapča, a drugi su sa Pešćenice ono npr. I sad, di će se oni skupit nego u

---

¹⁰ *Skate* subkultura u ovom radu neće biti detaljnije analizirana s obzirom na tu distinkciju, već primarno u kontekstu urbanih rituala *skatera* u javnim prostorima. Muggelton (2000) je jedan od autora koji raspravlja o postsubkulturnom stilu. *Skateri* se u ovom radu razumijevaju kao subkultura kroz aspekt urbanih rituala u javnim prostorima.

centru grada kužiš. Znači njima je idealan centar grada jer centar grada je i mjesto gdje se okupljaju drugi mladi. Andrej Ivan Nuredinović (stručnjak za sociologiju subkultura)

Okupljanja u javnim prostorima, međutim, nisu problem samo za mlade. Stručnjak za sociologiju subkultura Dino Vukušić smatra da zagrebački javni prostori odbijaju ljude da borave u njima. S takvim se shvaćanjem slaže arhitekt i urbanist Tihomir Jukić prema kojem se javni prostori u Zagrebu sustavno degradiraju.

Urbani javni prostori općenito utječu na kakvoću života stanovnika gradova i posjetitelja. Arhitekt i urbanist Tihomir Jukić ističe da kvalitetni urbani javni prostori podrazumijevaju plohu koja može primiti raznolike aktivnosti mnogih korisnika i generacija u različito doba dana ili godine, jasnu ovojnicu prostora (okolna izgradnja) koja je prepoznatljiva i prikladnog mjerila, odgovarajuće sadržaje u zgradama na rubu javne plohe te elemente koji ga čine sigurnim – od drugih ljudi, prometa i atmosferilija. U tom kontekstu, stručnjak za urbanu sociologiju Ognjen Čaldarović kvalitetne urbane javne prostore doživljava kao višeznačne gradske prostore, različitog stupnja uređenosti (urbana oprema) koji dozvoljavaju organiziranje različitih događanja ili omogućuju samo jednostavno boravljenje na prigodnim klupama. Namjena takvih prostora jest da „dokumentiraju“ slobodu, versatilnost i neprofitnost, što znači da je upotrebna vrijednost primarna u odnosu na komercijalne funkcije, zapravo s obzirom na prometnu vrijednost. Međutim, javni prostori u Hrvatskoj općenito su ugroženi procesima pretvaranja upotrebne vrijednosti u komercijalne, s čime se slaže arhitekt i urbanist Tihomir Jukić, a korištenje javnih prostora mora biti dostupno svima bez ograničenja. Zbog toga se javlja kritička masa građana koja se bori za svoje javne prostore i to budi nadu da će se veća pažnja posvećivati njihovu zadržavanju i uređenju na prikladan način. Aktivnosti se u javnim prostorima također tijekom vremena mijenjaju, umnažaju i kombiniraju čime se utvrđuje slika mogućih oblika korištenja takvih prostora kao ludičkih prostora, navodi stručnjak za urbanu sociologiju Ognjen Čaldarović. To znači da se *top-down* pristup u realizaciji javnih prostora pokazuje kao neprikladan jer javni prostori ne mogu biti promatrani kao ideološki konstrukti u kojima su aktivnosti determinirane. Danas je društvena stratifikacija i isključenost pojedinih skupina iz slobodnog korištenja javnih prostora sve češća, zapravo privatizacija i komercijalna vrijednost javnih prostora ide u prilog takvim fenomenima, tvrde stručnjak za urbanu sociologiju Ognjen Čaldarović te arhitekt i urbanist Tihomir Jukić.

Sadržaji u javnim prostorima imaju veliku važnost pa tako Gehl (2016: 24) smatra da ako u javnim prostorima ne postoje određeni sadržaji, ljudi neće imati razloga da provode vrijeme na tom mjestu, odnosno da ostvaruju neki oblik socijalne interakcije. Takvo se

shvaćanje može povezati i sa *skaterima*. Naime, „skejtanje“ i zadržavanje u određenim javnim prostorima također ovisi o karakteristikama prostora, urbanim elementima i dijelovima arhitekture koje *skateri* reinterpetiraju. U tom smislu, *skateri* navode važnost *flata*, odnosno površine koja treba biti ravna i glatka, koristeći stepenice, rukohvate, nogostupe, zidiće, fontane, klupe, koševе za smeće, *quartere*, *boxeve*, *gapove*. Od ostalih značajki važan im je dobar materijal, dobre proporcije objekata, prostran prostor, blizina prostora – centar grada, sjena u ljetnim danima, sigurnost, odnosno da nema previše prolaznika i prometa. *Skateri* potom naglašavaju da grad općenito, kao i javne prostore i sadržaje u njima vide iz potpuno drugačije perspektive:

„Kad čovjek počne skejtati, počne promatrati grad na drugi način. (...) recimo ja prije toga kad bi hodao niz neke stepenice, uopće ne bi razmišljao o tim stepenicama nikad ne znam. Il kad bi se primio za neki glender uopće ne bi razmišljao o njemu. A sad počne vizualizirati sebe ili nekog drugog kako radi neki trik na tom mjestu, počne znači brojati stepenice, gledat totalno iz jedne druge perspektive grad.“ Zub (*skater*, Zg)

Isti je *skater* svjestan načina na koji su *skateri* općenito povezani s gradom i javnim prostorima, pa u tom smislu ističe da pripadnici *skate* subkulture cijene grad i njegovu arhitekturu, druže se s arhitekturom i kao nitko drugi pokazuju entuzijazam prema, primjerice, nekim stepenicama, iako većina njihove aktivnosti smatra devijantnima. Time *skateri* sudjeluju u procesu „*super architectural space*“ ili dijalektičkoj produkciji prostora u kojoj prostor utječe na *skatere* i *skateri* utječu na prostor. OrionSkate (*skater*, St) tome pridodaje da određeni urbani objekti u javnim prostorima *skaterima* „govore“ što da naprave, *skateri* potom provode koncept „heterotopije“ i tako stvaraju vlastiti socijalni prostor. Takve se prakse mogu okarakterizirati kao klasični subkulturalni otpor dominantnoj kulturi, točnije prevladavajućim obrascima korištenja urbanih javnih prostora. Stručnjak za urbanu sociologiju Ognjen Čaldarović ističe da akteri subkulturne skupine *skatera*, među ostalim, privlače pažnju promatrača i drugih *skatera* pokušavajući izvesti neku vratolomiju te predstavljaju primjer spektakularizacije javnih gradskih prostora koji su rijetko gdje izgrađeni i organizirani samo za njih. Također, Čaldarović smatra da što su gradovi urbaniji, to je veća tolerancija općenito spram subkulturnih grupa s obzirom na različite aspekte korištenja javnih prostora gradova. Međutim, nisu svi javni prostori pogodni za privremene ili duže transformacije od strane pripadnika subkulturnih skupina. Konkretno, kada je riječ o *skaterima*, arhitekt i urbanist Tihomir Jukić kaže:

„Svi javni prostori nisu iz sigurnosnih razloga i pojačane buke prikladni za skatere, a neki niti svojim dimenzijama ili značajem. Kada govorimo o značaju, neki prostori imaju

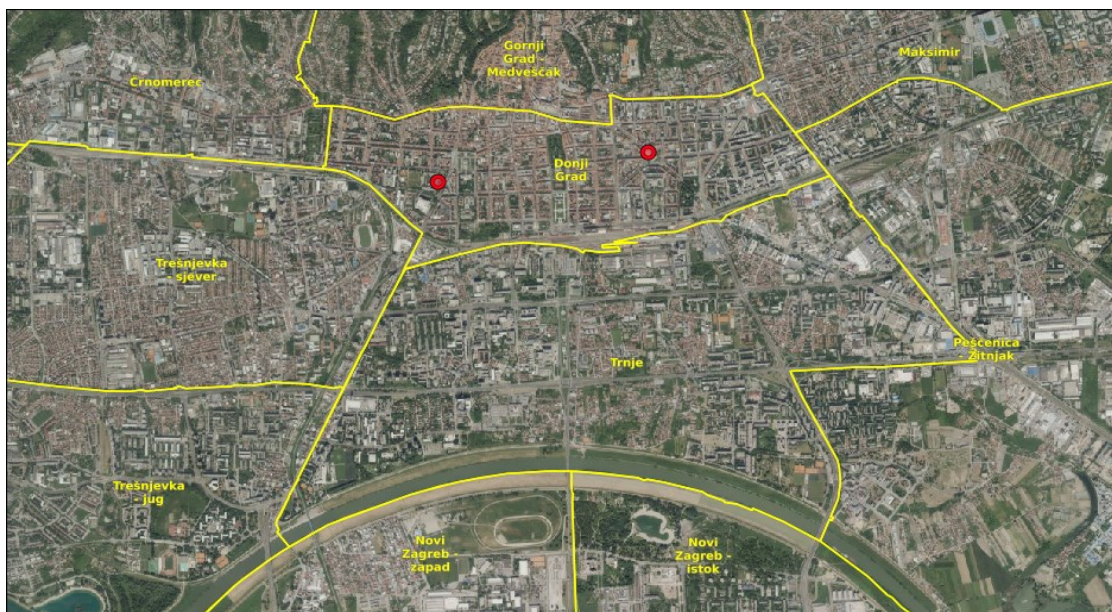
nacionalni ili ceremonijalni značaj (npr. Trg bana Jelačića) pa baš nisu najprikladniji za skatere, kao niti javni prostori s izraženim prometom i izraženijim kretanjem ljudi.“

To znači da akteri *skate* subkulture ipak ne mogu slobodno koristiti sve urbane javne prostore, već bi prilikom odabira prostora u kojima „skejtaju“ trebali sagledati razne čimbenike koji se, osim njihova vlastitog iskustva, odnose i na iskustva drugih korisnika javnih prostora, ali i na značaj javnih prostora. *Skateri*, međutim, s godinama prisvoje određene javne prostore pa tako, primjerice, „Koteks“ i „Đardin“ u Splitu te „Mimara“ i „Džamija“ u Zagrebu, koji se nalaze u centrima tih gradova, predstavljaju kulturna mjesta razvoja i održanja *skate* subkulture. Procesima prisvajanja javnih prostora *skateri* stvaraju identitetska mjesta koja prethodno nisu bila namijenjena za „skejtanje“ ili druženje uopće:

„Ali je Džamija nezamjenjiv spot, npr. baš ono ima, ima tu neku kao energiju u sebi kak da ti kažem. Jednostavno, evo ja da, da ne znam nikog od skatera tu, znao bi da ako mi se ikad skejta, idem na Džamiju jer tamo će bit ljudi.“ Sven (skater, Zg).

„ (...) evo ja sam i rođen i cijeli život živim u Zagrebu, Mimara od kad ja znam za sebe je mjesto gdje se skateri skupljaju. Ni jedno drugo mjesto koliko ja pratim nije nikada uspjelo imat takav kontinuitet baš bivanja skatera na jednom mjestu.“ Dino Vukušić (stručnjak za sociologiju subkultura)

Augéova (2001: 54) konkretna i simbolička izgradnja prostora, koja podrazumijeva povijesnu, odnosnu i identitarnu razinu, može se primijeniti na „Mimaru“, „Džamiju“, „Koteks“ i „Đardin“. Takva podjela uključuje povijest nastanka i razvoja *skate* subkulture u Zagrebu i Splitu, potom socijalne interakcije koje pridonose održanju i daljnjem razvoju urbane *skate* subkulture, kao i odnos *skatera* s dimenzijom urbanog te, konačno, identificiranje prostora sa *skaterima* i obrnuto, čime se stvaraju kulturna *skate* mjesta, ne samo sa stajališta *skatera*, već i iz perspektive šire javnosti.

Slika 1. Glavna identitetska mjesta *skatera* u Zagrebu – „Mimara“ i „Džamija“ (izvor: geoportal.zagreb.hr) (15. 1. 2021.)

Slika 2. Glavna identitetska mjesta *skatera* u Splitu – „Đardin“ i „Koteks“ (izvor: geoportal.dgu.hr) (15. 1. 2021.)

5.3. „Džamija“ – identitetsko mjesto *skatera* i njegova transformacija

Trg žrtava fašizma, odnosno takozvana „Džamija“ predstavlja jednu od glavnih lokacija nastanka i razvoja zagrebačke *skate* subkulture, ali taj prostor također je bio kulturno okupljalište ljudi općenito. Trg je nedavno preuređen te je izazvao brojne reakcije građana, stručnjaka i *skatera*. Društvo arhitekata Zagreb na svojim službenim stranicama ističe da je problem preobrazbe ovog prostora bio izostanak javnog arhitektonsko-urbanističkog natječaja, kao i

javne rasprave koja bi podrazumijevala sudjelovanje građana u donošenju odluka o prostornom preuređenju. Sociološka perspektiva transformacije Trga žrtava fašizma uključuje analizu prostornih promjena koje su se također odrazile na društvene promjene, ističe stručnjak za sociologiju subkultura Dino Vukušić. Analizom prostornih podataka, analizom sadržaja i intervjuima utvrđeno je da se prostorne promjene ovog javnog prostora odnose na uklanjanje drveća i grmlja, što prostoru danas pruža „ogoljeni“ izgled, čemu dodatno doprinosi i velika, neiskorištena travnata površina. Potom su uklonjene klupe za sjedenje i koševi za smeće, pa trgu nedostaje urbana oprema, a također je napravljena obnova stepenica i fontane te su uređene pješačke staze. S druge strane, vidljive su i određene društvene promjene koje prvenstveno uključuju promjene aktivnosti na tom prostoru jer je zabranjeno „skejtanje“, kao i pristup psima te se danas radi o „mrtvom“ trgu u odnosu na nekadašnju situaciju. Promjene korištenja javnog prostora „Džamije“ odražavaju se u njegovu sadašnjem više tranzitnom karakteru, što znači da trg ne privlači ljude da se duže vremena zadržavaju na njemu, a oni koji ipak odluče svoje vrijeme provesti tamo, zbog nedostatka urbane opreme, primorani su sjediti na stepenicama. Posljednja stavka društvenih promjena odnosi se na neslaganje među stručnjacima, kao i na nezadovoljstvo građana i stručnjaka preobrazbom trga, što je rezultiralo brojnim prosvjedima i stvaranjem udruge „Vratite magnoliju“.

Slika 3. „Džamija“ prije preuređenja
(izvor: tportal.hr) (12. 1. 2021.)

Slika 4. „Džamija“ poslije preuređenja
(izvor: tportal.hr) (12. 1. 2021.)

Ovakvom je transformacijom, smatra stručnjak za urbanu sociologiju Ognjen Čaldarović, smanjeno ili u potpunosti ukinuto aktivno korištenje trga od strane raznih korisnika. Trg je, sukladno tome, postao reprezentativan kako je bio i planiran, odnosno njegova je uloga „manifestacijska“, nije zamišljen kao spomenik koji se „koristi“, nego gleda kao lijepi detalj u ukupnoj strukturi grada. S druge strane, prema mišljenju arhitekta i urbanista Tihomira Jukića, svaki javni prostor kroz vrijeme više puta prolazi proces promjena, pa tako i javni prostor „Džamije“. Preobrazba trga, prema njemu, spada u kategoriju „manje uspješnih“ intervencija

jer nisu primjereno sagledane potrebe i korisnici tog prostora, a izostalo je i njegovo vrednovanje. Također, Jukić naglašava da je prilikom preobrazbe pojedinog javnog prostora pitanje je li uopće potrebno prostor vraćati u izvornu fazu jer su se promijenili uvjeti života i aktivnosti na njemu. U kontekstu *skatera*, Zub (*skater*, Zg), tvrdi da je „skejtanje“ na „Džamiji“ zabranjeno, međutim, pripadnici *skate* subkulture još uvijek se tamo okupljaju, iako manje u odnosu na prije, a česte su intervencije zaštitara koji ih tjeraju. Primjer „Džamije“ potvrđuje ono što stručnjak za urbanu sociologiju Ognjen Čaldarović kaže za planiranje javnih prostora u Hrvatskoj – ono je situativno, siromašno, nedovoljno opremljeno urbanom opremom te slabo održavano. Svi intervjuirani sugovornici, *skateri* i stručnjaci, slažu se da ovakva preobrazba javnog prostora „Džamije“ nije provedena uspješno te da je stoga taj prostor u raznim segmentima izgubio kvalitetu.

Zbog takvih urbanističkih intervencija danas „skejtanje“ na „Džamiji“ predstavlja problem, međutim, česte su situacije u kojima su *skate* aktivnosti nepoželjne u mnogim drugim javnim prostorima, kako u Zagrebu tako i u Splitu. Zbog toga bi kombinacija *top-down* i *bottom-up* pristupa u realizaciji novih urbanih javnih prostora ili preobrazbi postojećih, odnosno otvorena komunikacija raznih aktera i sagledavanje njihovih različitih želja i potreba, trebala biti ključna u donošenju optimalnih rješenja.

5.4. Širi društveni kontekst – odnos skatera s ostalim korisnicima javnih prostora, institucijama, gradskim vlastima

Kroz povijest, smatra Sven (*skater*, Zg), „skejtanje“ je većinom imalo negativnu konotaciju koja se posredstvom medija perpetuirala, a stručnjak za sociologiju subkultura Andrej Ivan Nuredinović ističe da se tako stvara moralna panika među ljudima. Takav pristup *skate* aktivnostima, između ostalog, utjecao je i na današnju percepciju aktera *skate* subkulture kojima se pripisuje etiketa urbanih devijanata. Zagrebački i splitski *skateri* imaju jednako iskustvo nerazumijevanja šire javnosti zbog svojih aktivnosti, prvenstveno u javnim prostorima. Intervjuirani *skateri* svjesni su da javni prostori poput ulica, trgova, parkova i sl. nisu namijenjeni za njih te da svojim ritualima mogu uništiti urbane elemente i dijelove arhitekture. Međutim, kao najveći problem, s čime se slažu stručnjak za urbanu sociologiju Ognjen Čaldarović te arhitekt i urbanist Tihomir Jukić, ističu buku koju „skejtanje“ proizvodi. Tom se aspektu mogu pridodati i sigurnosni razlozi jer „skejtanje“ nije prikladno u prostorima koji su prometni ili ispunjeni velikim brojem ljudi. Nesporazumi s prolaznicima i stanarima za intervjuirane *skatere* učestaliji su od nesuglasica sa zaštitarima i policijom, a *skateri* ističu da do sada nisu imali kaznenih prijava zbog „skejtanja“, već samo opomene:

„Pogotovo ako si negdi iša nešto se vozit među zgrade, neko iša nešto snimat neki đirevi i ako je buka prevelika. To bude od gađanja vodon, pitarima, svega.“ Sira (*skater*, St)

„Dost često su nas policajci znali zaustavit, tražit osobne i tak, onak zamolit da napustimo neko mjesto. I to bi mi i napravili, mislim nikad se nismo išli kačit sa ono policijom. I srećom, evo u zadnje vrijeme, moram priznat da imam još bolja iskustva s policijom jer su dosta pristojniji nego šta su bili prije.“ Zub (*skater*, Zg)

Zagrebački i splitski *skateri* ističu da su njihova iskustva s prolaznicima i ostalim korisnicima javnih prostora većinom bila negativna. S druge strane, svjesni su da problem može biti i u akterima njihove subkulture koji odbijaju napustiti neki javni prostor kada ih, primjerice, zaštitari ili policajci to zamole. Rješenja za situacije u kojima su *skate* aktivnosti nepoželjne ili zabranjene intervjuirani *skateri* vide u odlasku s pojedinih javnih prostora ili u gradnji *skate* parkova. „Skejtanje“ se pak u određenim javnim prostorima ne promatra kao negativna aktivnost, pa tako zagrebački *skateri* navode da prostor ispred muzeja „Mimara“ mogu neometano koristiti za svoje rituale te da zaštitari i zaposlenici nemaju pritužbe na njih.

Potporna gradskih vlasti bitan je segment kada se radi o razvoju bilo koje manjinske skupine, pa tako i u slučaju analize *skate* subkulture u Zagrebu i Splitu. Sukladno tome, smatra stručnjak za sociologiju subkultura Dino Vukušić, gradska je vlast jak akter i teško se nešto može legalno realizirati u smislu korištenja prostora, neovisno od suradnje s gradom. Zagrebački *skateri* imaju izrazito lošu komunikaciju s Gradom Zagrebom, a Sven (*skater*, Zg) smatra da Grad Zagreb u budućnosti neće financirati ili sufinancirati realizaciju *skate* parka ili odvijanje *skate* natjecanja, nego se jedino nada da će im dati odobrenje za takve procese pa da *skateri* sami krenu u provedbu. Zapravo, zagrebački i splitski *skateri* od gradskih vlasti najviše očekuju razumijevanje i dozvolu za neki prostor kako bi samostalno ostvarili svoje želje i potrebe. Splitski *skateri* zadovoljniji su kako se Grad Split odnosi prema njima pa tako ističu da se taj odnos još više popravio nakon što su od gradskih vlasti dobili uporabnu dozvolu za gradnju *skate* parka i kluba „Kolo“.

5.5. *Skate parkovi; DIY prakse*

U europskim i svjetskim gradovima *outdoor* i/ili *indoor skate* parkovi uobičajeni su prizori, dok su zagrebački i splitski *skateri* suočeni s nedostatkom *skate* parkova općenito. Stručnjak za sociologiju subkultura Andrej Ivan Nuredinović, sukladno tome, tvrdi da su u određenim društvima *skateri* prihvaćeni, a *skate* parkovi su institucionalizirani. *Skate* parkovi potrebni su da bi *skateri* mogli neometano usavršavati svoje vještine te da bi se eventualno

izbjegli nepotrebni sukobi u urbanim javnim prostorima gdje je „skejtanje“ nepoželjno ili, štoviše, zabranjeno:

„(...) *skate park* bi trebao biti kao neko mjesto gdje čovjek može doć znači bez, bez ono da bude pod stresom, bez da razmišlja da će ga neko poterat. Smije doć kad god oće, provest koliko god oće vremena tam, jednostavno vježbat ono trikove neke. (...) I onda kad on recimo nauči, može probat to negdje na streetu isfurat.“ Zub (*skater*, Zg)

Intervjuirani zagrebački *skateri* ističu da su prije u Zagrebu postojali *skate* parkovi kao što su „Šupica“, „Sretna kuća“ te „SC pool“, ali da su srušeni. *Skate* park „DIY Vrapče“ također je urušen, a elementi iz *skate* parka „Špansko“ su uklonjeni. Veliki je problem što u Zagrebu više ne postoji *indoor skate* park, a zbog toga *skateri* nemaju gdje „skejtati“ kada je zima i kada su nepovoljni vremenski uvjeti. Portal kulturapunkt.hr prenosi najrecentniji slučaj uništenja „skejterske“ skulpture „SC Pool“ 2019. godine koja je bila smještena pored „Sretne kuće“. Riječ je o objektu koji je bio važan za zagrebačku *skate* subkulturu i koji je djelomično srušen 2013. godine, ali su *skateri* i ostali aktivisti tada uspjeli spriječiti cijelu intervenciju. Ovaj *top-down* čin Sanacijske uprave nije išao u prilog zagrebačkim *skaterima*, a predstavljao je još jedan korak u cjelokupnom pražnjenju Studentskog Centra od alternativnih i kulturnih sadržaja. U Splitu je također 2017. godine srušen *skate* park „Žnjan“, a portal lokalnivecernji.hr navodi da je park srušen sa svim komercijalnim i privatnim objektima na Žnjanu, iako je Grad Split financirao izgradnju, jer nije postojalo koncesijsko odobrenje za njegovu izgradnju. Prema riječima Sire (*skater*, St), bolje da je takav *skate* park srušen jer *skateri* nisu sudjelovali u njegovu planiranju i dizajniranju te stoga nije bio najprimjereniji za njihove aktivnosti, čime se potvrđuje važnost sudjelovanja *skatera* u takvim procesima.

Slika 4. SC *skate pool* skulptura nekada (izvor: Kristijan Smok; confuzine.com) (12. 1. 2021.)

Slika 5. ruševine SC *skate pool* skulpture (izvor: srednja.hr) (12. 1. 2021.)

S druge strane, splitski *skateri* ponosni su na svoj *indoor skate* park i klub „Kolo“, a prostor su dobili od Grada Splita. Sira (*skater*, St), međutim, navodi da je proces dobivanja lokacijske dozvole trajao jako dugo i da su ga splitski *skateri* dobili preko vlastite udruge, odnosno koalicije udruga „ST Extreme“. Nakon toga vlastitim su sredstvima i naporom započeli izgradnju *skate* parka, što se može okarakterizirati kao djelomična DIY infrastruktura. Naime, DIY postupak karakterističan je za subkulturnu zajednicu *skatera* općenito, a radi se o *bottom-up* procesu. Vlastitim se sredstvima, najčešće brzo i jeftino na neiskorištenim i zapuštenim mjestima izgrađuju pojedini *skate* elementi i/ili *skate* parkovi koji spadaju u kategoriju između „*founded spaces*“ i „*constructed spaces*“, piše portal theguardian.com. Nakon gradnje *skate* parka i kluba „Kolo“ odnos *skatera* i Grada Splita se popravio jer su *skateri* bili primjer kako aktivirati zapušteni prostor, odnosno pretvoriti ga u centar gdje se mladi druže i „skejtaju“, tvrdi Sira (*skater*, St). Nadalje, u izradi je novi projekt, odnosno *skate* park na Žnjanu, a splitski *skateri* također su ga dobili preko udruge. Grad Split dao je dozvolu za izgradnju *skate* parka, sedamdeset posto sredstava dolazi iz EU fondova, a ostalih trideset posto zatražit će se od Grada Splita ili sponzora. Radi se o *skate* parku koji je verificiran i u kojem će se moći održavati europska natjecanja. Akteri *skate* subkulture u Splitu dobit će i mini rampu u jednom kvartu, a portal tportal.hr svjedoči o projektu „City Street Art“. U sklopu tog je projekta trgovački centar „City Center One“ donirao *skateboard* klubu „Kolo“ *skate* rampu koja je postavljena na Gripama, a *skateri* su također na „Koteksu“ postavili DIY *skate* elemente. Zagreb trenutačno ima jedan službeni *outdoor skate* park „Jarun“, ali kao najveći problem Sven (*skater*, Zg) ističe da se park nalazi na periferiji grada te da elementi nisu najprikladniji za „skejtanje“. Nadalje, na Tuškancu zagrebački *skateri* sami grade *skate* park, a Zub (*skater*, Zg) navodi da se na Mimari također nalaze DIY objekti koje *skateri* koriste za svoje aktivnosti.

Neke od prednosti DIY *skate* postupaka su ti što pridonose uređenju napuštenih prostora, nesigurna mjesta pretvaraju u sigurna, potiču srodne aktivnosti i tako postaju centri okupljanja i druženja ljudi što pridonosi raznovrsnosti u cjelokupnoj gradskoj strukturi. Najveći je problem takvih prostora njihova ilegalna gradnja pa su gradske vlasti često primorane na rušenje objekata, a bivši *skate* park „DIY Vrapče“ potvrđuje takvu situaciju. S druge strane, ako gradske vlasti ništa ne žele učiniti po pitanju subkulturne zajednice *skatera*, odnosno izgraditi im *skate* park ili dati uporabnu dozvolu za neki prostor, onda *skateri* u takve postupke kreću najčešće ilegalno. Primjerice, na službenim je stranicama Grada Zagreba 2013. godine prikazana Bandićeva izjava o gradnji *skate* parka na Bundeku do polovice 2014. godine te je na službenim stranicama Društva arhitekata Zagreb također objavljen projektni natječaj za izradu

idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja Tematskog parka Bundek-istok (Racinjak), a pobjednički natječaj uključuje ostvarivanje *skate* parka. Natječaj se do danas nije realizirao, a arhitekt i urbanist Tihomir Jukić, sukladno tome, naglašava da se u Hrvatskoj zadnjih godina sve više pažnje pridaje uređenju javnih prostora te da je proveden priličan broj javnih arhitektonsko-urbanističkih natječaja, međutim, malo ih je ostvareno. Stručnjak navodi da je zbog nezadovoljstva građana sve prisutnije aktiviranje i uređenje malih zapuštenih javnih prostora na razini lokalne zajednice. To podrazumijeva inicijativu od strane samih građana, njihovo sudjelovanje u odlukama te put koji kreće od aktivizma prema organiziranom uređenju javnih prostora. Intervjuirani *skateri* prepoznaju potencijal neiskorištenih prostora, kao i želju za njihovim uređenjem:

„(...) ima dole neki prostor šta je bija neki restoran nešto, to ti je doslovno di drže neke ograde glupe. Zamisli dođeš tamo i ajmo reć sve očistiš i počneš stavljat ono elemente ka za vozit. U našin, u našin očima je ono iskoristiš prostor za bolje. (...) Uzmeš taj prostor i probaš ga poboljšat, ono ne samo za sebe, za bilo koga.“ OrionSkate (*skater*, St)

„Znam da ima puno mjesta po gradu koja se mogu pretvoriti u neke ajmo reć, u neke društvene prostore gdje onda bi ljudi mogli radit bilo kakve stvari, ne samo skejtanje.“ Zub (*skater*, Zg)

Prema portalu theguardian.com, Copenhagen je primjer grada u kojem su neki ilegalno izgrađeni *skate* parkovi legalizirani jer su gradske vlasti prepoznale njihov potencijal. Copenhagen također provodi strategiju pod nazivom „*Co-creating Copenhagen*“ kroz koju se grad razvija u suradnji sa svima koji ga koriste, stoga subkulturalna zajednica *skatera* ravnopravno koegzistira s ostalima stanovnicima. Svjetski i europski gradovi uočavaju vrijednost (sub)kulture raznolikosti općenito, a to podrazumijeva značaj aktera *skate* subkulture koji uz dobre projekte mogu slobodno i odgovorno koristiti urbane javne prostore.

5.6. Skate-friendly cities

Iako je *skate* urbanizam relativno novi koncept u urbanističko-arhitektonskim planiranjima javnih prostora, postoje primjeri dobre realizacije takvih projekata. Kratki dokumentarni film „*DC Shoes: Leo Valls*“ prikazuje način na koji su *skateri* u Bordeauxu u Francuskoj uspjeli redefinirati standardnu percepciju „skejtanja“ kao jednog oblika urbanog vandalizma. Riječ je o gradu koji ima veliku i sve više rastuću *skate* zajednicu, a cjelokupna arhitektura grada pogoduje *skate* aktivnostima. Međutim, „skejtanje“ je skoro dvadeset godina u tom gradu bilo zabranjeno, stvorene su represivne politike prema subkulturnoj zajednici

skatera, a Grad Bordeaux je ulagao novac u gradnju arhitekture koja onemogućava *skate* aktivnosti, kao što su, primjerice, *skate stoppersi*. Bez obzira na to što u gradu postoje *skate* parkovi koji su neizostavni prostori za *skatere*, to nije bilo konačno rješenje u sprječavanju *street skating*a jer *skateri* također žele koristiti ostale javne prostore poput ulica, trgova, parkova i sl. za svoje rituale, druženja i snimanje trikova. Zagrebački i splitski *skateri* slažu se da su *skate* parkovi potrebni, međutim, *skatere* ne bi trebalo zatvoriti isključivo u takve specifične prostore.

U filmu je, u kontekstu subkulturne zajednice *skatera*, istaknuta važnost otvorene komunikacije raznih aktera, sagledavanje različitih potreba i nužnost kompromisa, odnosno naglašava se koncept „pravo na grad“. U Bordeauxu postoje politike smanjivanja zagađenosti zraka smanjivanjem prometa, a *skateboard* se pokazuje kao jednako dobro prijevozno sredstvo poput bicikla ili romobila. Također, spominju se napušteni prostori koji se „skejtanjem“, kao i DIY postupcima, mogu oživjeti te tako postati novi društveni prostori za mlade. *Skateri* iz Bordeauxa oformili su udrugu, odnosno ujedinili su se s lokalnim *skate* dućanima i s lokalnim zajednicama te su gradskim kulturnim akterima predložili neke ideje. Naime, zahtijevali su da se za određene javne prostore koji su u potpunosti zabranjeni za *skate* aktivnosti, a koji su pogodni za „skejtanje“, odredi vremenski okvir kada će *skateri* moći koristiti te lokacije. Zub (*skater*, Zg) naglašava da je u određenim urbanim javnim prostorima potrebno odrediti vrijeme kada će *skateri* moći doći pa da se tako spriječe eventualne nesuglasice sa širom socijalnom okolinom. Primjerice, njegovo društvo dolazi na određena mjesta samo vikendom ako im je poznato da preko tjedna ljudi u blizini rade te da ih „skejtanje“ ometa. U Melbourneu je, navodi Sira (*skater*, St), označeno u kojim je javnim prostorima dozvoljeno „skejtanje“, a u kojim nije jer su ti prostori predviđeni isključivo za, primjerice, šetače i stoga su postavljeni *skate stoppersi* i/ili znakovi zabrane „skejtanja“. U takvim je slučajevima zbog buke i sigurnosnih razloga potrebno pomno planirati gdje i kako će „skejtanje“ biti omogućeno. Kroz film je istaknuto da stanovnici grada uvijek imaju bolju percepciju prema onome što je legalno, nego prema nečemu što je ilegalno, pa ako se promijeni politika gradskih vlasti u pogledu devijantnih urbanih aktivnosti, promijenit će se i percepcija šire javnosti prema pripadnicima *skate* subkulture. Ovakvi su postupci u suprotnosti s perpetuiranjem moralne panike kroz medije o *skaterima* kao devijantnim akterima koji svojim urbanim ritualima sudjeluju u namjernom uništavanju javnih prostora, dok je, s druge strane, potvrđena Beckerova teza o društveno stvorenoj devijaciji i teorija etiketiranja.

Skateri u Bordeauxu su uz pomoć jednog muzeja uspjeli organizirati izložbu da bi se političarima, stručnjacima i javnosti pokazali pozitivni aspekti *skateboardinga* i što „skejtanje“ predstavlja za njihovu subkulturnu zajednicu. Nakon toga su dobili poziv od Ureda kulture za sudjelovanje u projektu urbanog planiranja i dizajniranja unutar kojeg će se razmotriti potrebe i želje njihove subkulture čime je ustanovljena važnost sudjelovanja raznih aktera. Prijedlog *skatera* odnosi se na tzv. *skatersku* rutu kojom bi bili povezani određeni javni prostori u gradu. Na *skateboardu* bi se vozilo od jedne točke do druge, a u svakom javnom prostoru postavili bi se različiti *skate* elementi, što znači da bi na tim mjestima *skaterima* bilo dozvoljeno duže zadržavanje i „skejtanje“. *Skate* objekti bi bili multifunkcionalni, pa tako ne bi služili samo za *skate* aktivnosti, već bi se na njima moglo sjediti, igrati ili nešto treće kada *skateri* nisu prisutni. Grad Bordeaux dao je *skaterima* dozvolu i financijska sredstva za realizaciju projekta, a *skateri* su potom sami osmislili, izgradili i postavili elemente. Finalizacija programa jednim dijelom može se razumjeti kao DIY postupak, a splitski *skateri* su se prilikom izgradnje *skate* parka i kluba „Kolo“ također susreli sa situacijom djelomičnog DIY procesa. Na ovaj način Grad Bordeaux više nije trošio novac na *skate stopperse*, već na uključivanje subkulturne zajednice *skatera* u programe urbanog planiranja i dizajniranja javnih prostora te izgradnje multifunkcionalnih *skate* skulptura, što također implicira aktivno sudjelovanje *skatera*, odnosno njihovo korištenje urbanih javnih prostora. Bordeaux, sukladno takvim društveno-urbanističkim praksama, danas također ima razvijeni *skate* turizam koji pozitivno utječe na ekonomski aspekt grada. *Skateri* konačno navode važnost vlastite subkulturne zajednice, odnosno njihove međusobne komunikacije i suradnje s gradskim vlastima, posredstvom čega su uspjeli u ostvarenju koncepta „*skate* urbanizam“ u Bordeauxu.

5.7. Kakva je situacija sa zagrebačkom i splitskom *skate* subkulturom općenito?

Većina intervjuiranih zagrebačkih i splitskih *skatera* slaže se da su za njihovu subkulturu ključni urbani javni prostori te da se *skatere* ne bi trebalo smjestiti isključivo u *skate* parkove koji su, bez obzira na to, također potrebni. Zagrebački *skateri* suglasni su da je njihova subkultura u gradu prisutna dugi niz godina, međutim, prije je bila razvijenija u odnosu na danas, a nisu previše optimistični ni u pogledu budućnosti vlastite subkulturne skupine. Nekada su u Zagrebu postojali *skate* dućani koji su *skaterima*, osim što su ih opskrbljivali potrebnom opremom, pomagali u organiziranju *skate* natjecanja, kao i u izgradnji *skate* elemenata i parkova, međutim, danas je otvoren samo jedan *skate* dućan, a također manjka formalnih i neformalnih *skate* natjecanja. Nedostatak *skate* parkova, u odnosu na prijašnju situaciju, također je veliki problem za zagrebačke *skatere* koji posebno ističu nužnost *indoor skate* parka

u kojem bi mogli „skejtati“ kada su nepovoljni vremenski uvjeti. Bitan segment za *skate* subkulturu su klubovi. Primjerice, „Shpaolin“ je jedan od značajnijih *skate* klubova u Zagrebu čiji su članovi nekada pregovarali s gradskim vlastima o gradnji *skate* parka na Bundeku i koji su izgradili bivši *skate* park „DIY Vrapče“, prenosi večernji.hr. Današnje nejedinstvo zagrebačkih *skatera*, primjećuje Zub (*skater*, Zg), uz sve ostale poteškoće, ne pridonosi razvoju zagrebačke *skate* subkulture, a u tom se kontekstu na području jednog grada može govoriti o „ratu“ unutar jedne subkulture, kako to naziva stručnjak za sociologiju subkultura Andrej Ivan Nuredinović. Također, Zub (*skater*, Zg) je svjestan da se osobno mogao više zalagati, organizirati vlastitu udrugu te vršiti veći pritisak na Grad Zagreb promišljajući o tome da bi se možda do sada pronašlo nekakvo rješenje za *skatere* u Zagrebu. Isti *skater*, međutim, trenutno radi na jednom video *skate* projektu te je pozvao sve zagrebačke *skatere* na sudjelovanje s ciljem da se oni međusobno pokušaju ujediniti. Cilj je projekta, također, pokušati promijeniti ustaljenu percepciju *skatera* kao urbanih devijanata te eventualno ostvariti odnos s Gradom Zagrebom. Da bi se *skate* subkultura u Zagrebu mogla razvijati, potrebno je također, smatra Sven (*skater*, Zg), mlade učiti „skejtanju“, odnosno širiti subkulturnu zajednicu *skatera*. Oba zagrebačka *skatera* važnim smatraju razumijevanje Grada Zagreba u smislu dobivanja lokacijske dozvole putem koje bi *skateri* samostalno mogli graditi prostor u kojem se može „skejtati“ i/ili da im Grad Zagreb uz njihovo sudjelovanje izgradi primjeren *skate* park.

Splitska se *skate* subkultura, s druge strane, nalazi u malo boljem položaju, a splitski *skateri* navode da je razlog tome prvenstveno dobar odnos s Gradom Splitom, *indoor skate* park i klub „Kolo“ u kojem se organiziraju i natjecanja, novi *skate* park koji će se graditi na Žnjanu te međusobno jedinstvo splitskih *skatera*. Problem je, tvrdi Sira (*skater*, St), što u Hrvatskoj općenito, pa i u Zagrebu, nedostaju čvrsti *skate* klubovi, što znači jedinstvo *skatera*, jer se s pravnim tijelom na jednostavniji način može ostvariti suradnja s gradskim vlastima, a splitski *skateri* bi u tom slučaju trebali biti primjer ostalima. Splitski *skateri* zadovoljni su trenutačnim stanjem u pogledu vlastite subkulturne zajednice te smatraju da će se njihova subkultura u budućnosti razvijati još više i brže. Također potvrđuju da je za proces razvoja ključno razumijevanje i potpora Grada Splita što podrazumijeva gradnju *skate* parkova uz *skatersko* sudjelovanje i/ili lokacijsku dozvolu da *skateri* mogu DIY legalnim postupcima određeni prostor prilagođavati svojim potrebama. Šira javnost u Zagrebu i Splitu, međutim, još uvijek nije blagonaklona prema *skaterima*, a koncept „*skate* urbanizma“, koji bi omogućio napredovanje *skate* subkulture u tim gradovima, daleko je od ostvarenja, premda se neke naznake ipak mogu uočiti prvenstveno na splitskom području.

6. Zaključak

U ovom su istraživanju na primjeru *skate* subkulture objašnjeni određeni sociološko-urbanistički fenomeni, odnosno interdisciplinarnim pristupom povezana su tri znanstvena područja – sociologija subkultura, urbana sociologija i urbanizam te je pobliže analizirana subkulturna zajednica *skatera* u Zagrebu i Splitu. Za *skate* subkulturu općenito su karakteristični urbani rituali u javnim prostorima čime *skateri* reinterpretiraju urbanu opremu i dijelove arhitekture te stoga sudjeluju u procesu „*super architectural space*“. Također, česte pojave su DIY procedure te stvaranje identitetskih mjesta *skatera* kao što su, primjerice, „Đardin“ i „Koteks“ u Splitu te „Mimara“ i „Džamija“ u Zagrebu, drugim riječima, *skateri* prisvajaju određene javne prostore premda nisu izgrađeni za njih. Tim postupcima, osim što pridonose održanju i daljnjem razvoju svoje subkulture, predstavljaju subkulturalni otpor dominantnim urbanim obrascima korištenja javnih prostora. S obzirom na to, odnosno zbog činjenice da se u urbanim odnosima moći *top-down* pristupom često realiziraju homogeni i ekskluzivni javni prostori, u široj socijalnoj okolini stvara se devijantni narativ o subkulturnoj skupini *skatera*.

Otvorena komunikacija prvenstveno pripadnika *skate* subkulture i gradskih vlasti te ostalih aktera bitna je u građenju *skate* parkova, ali i u pronalasku optimalnog rješenja u kontekstu korištenja ostalih urbanih javnih prostora poput ulica, trgova, parkova i sl. od strane *skatera*. Takvim se pristupom mogu izbjeći nepotrebni sukobi *skatera* s policijom/zaštitarima te sa širom javnosti, a istovremeno se može promijeniti ustaljena percepcija *skatera* kao urbanih devijanata. Bez obzira na to, ipak treba paziti na činjenicu da svi javni prostori zbog buke, sigurnosti i značaja prostora nisu pogodni za *skate* aktivnosti, međutim, postoje određeni primjeri dobre prakse koji subkulturnu zajednicu *skatera* smatraju dijelom gradova i javnih prostora.

Koncept „*skate* urbanizma“ uspješno je proveden u Bordeauxu, a neki ilegalno DIY postupcima izgrađeni *skate* parkovi u Copenhagenu legalizirani su jer su gradske vlasti prepoznale potencijal u njima. U Splitu su *skateri* putem vlastite udruge od Grada Splita uspjeli dobiti prostor u kojem su vlastitim sredstvima i radom sagradili *indoor skate* park i klub „Kolo“, a također je predviđena gradnja *skate* parka na Žnjanu. Zagreb još uvijek ne vidi *skatere* kao legitimne korisnike grada i javnih prostora, a u skladu s tim, učestali su prizori rušenja nekih *skate* prostora, dok, s druge strane, „Mimara“ predstavlja iznimku jer su *skateri* prihvaćeni kao sastavni korisnici tog javnog prostora. Veliki je problem što u Zagrebu ne postoji *indoor skate* park gdje bi *skateri* mogli „skejtati“ kada su nepogodni vremenski uvjeti, dok *outdoor skate*

park na Jarunu nije najprimjereniji. Splitski *skateri*, kao subkulturna zajednica, ujedinjeni su te su zadovoljniji, kako u pogledu njihova odnosa s Gradom Splitom tako i s prostorima na kojima mogu „skejtati“, za razliku od zagrebačkih *skatera*. Međutim, šira javnost općenito još uvijek nije blagonaklona prema zagrebačkim i splitskim *skaterima*, što znači da su većinom percipirani kao urbani devijanti. „Skejtanje“ će i uz gradnju *skate* parkova vjerojatno zadržati izvorni ulični karakter, stoga bi trebalo razmisliti o reguliranju takvih praksi u Zagrebu i Splitu korištenjem koncepta „*skate* urbanizma“. Kombinacija *bottom-up* i *top-down* pristupa prilikom planiranja i dizajniranja novih urbanih javnih prostora, kao i transformacije postojećih može omogućiti zadovoljstvo *skatera*, ostalih korisnika javnih prostora i gradskih vlasti, čime se pridonosi inkluzivnosti i multifunkcionalnosti javnih prostora te „življem“, zdravijem, sigurnijem i održivijem gradu u cjelini. Koliko su zagrebački i splitski *skateri* akteri subkulturne ili pak postsubkulturne zajednice, to bi tek trebalo utvrditi nekim budućim istraživanjima.

7. Literatura i izvori podataka

Literatura

- Angner, F. (2017) *Skateboard urbanism. An exploration of skateboarding as an integrated part of public space*. Uppsala: Master's thesis.
- Arias, S. i Warf, B. (2009) Introduction: the reinsertion of space into the social sciences and humanities. U: Arias S. i Warf B. (ur.) *The Spatial Turn. Interdisciplinary perspectives*. Abingdon: Routledge.
- Augé, M. (2001) *Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta*. Karlovac: Naklada Društva arhitekata, građevinara i geodeta.
- Bauman, Z. (2011) *Tekuća modernost*. Zagreb: Naklada Pelago.
- Beal, B. (1995) Disqualifying the Official: An Exploration of Social Resistance Through the Subculture of Skateboarding. *Sociology of Sport Journal*, 12 (3):252 – 267.
- Becker, H. S. (1963) *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
- Berg, B. L. i Lune, H. (2017) *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Berger L. P. i Luckmann, T. (1992) *Socijalna konstrukcija zbilje: rasprava o sociologiji znanja*. Zagreb: Naprijed.
- Borden, I. (2016) London, and urban culture. The Undercroft, Hungerford Bridge, and House of Vans. U: Lombard, K.-J. (ur.) *Skateboarding. Subcultures, Sites and Shifts*. New York: Routledge.
- Borden, I. (2001) *Skateboarding, Space and the City: Architecture and the Body*. Oxford: Berg.
- Bourdieu, P. (2018) Social Space and the Genesis of Appropriated Physical Space. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42 (1):106 – 114.
- Brake, M. (2013) *The Sociology of Youth Culture and Youth Subcultures. Sex and Drugs and Rock 'n' Roll?* Abingdon: Routledge.
- Cohen, S. (2011) *Folk Devils and Moral Panics. The creation of the Mods and Rockers*. Abingdon: Routledge.
- Cohen, A. K. (1955) *Delinquent boys: the culture of the gang*. Glencoe: The Free Press.
- Cohen, P. (1980) Subcultural conflict and working class community. U: Hall, S., Hobson, D., Lowe, A. i Willis, P. (ur.) *Culture, Media, Language. Working Papers in Cultural Studies (1972-79)*. London: Routledge.
- de Certeau, M. (1984) *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Čaldarović, O. i Šarinić, J. (2017) *Suvremeni grad: javni prostori i kultura življenja, primjer Zagreba*. Zagreb: Jesenski i Turk.

- Čaldarović, O. i Šarinić, J. (2015) *Suvremena sociologija grada – Od nove urbane sociologije prema sociologiji urbanog*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Clarke, J., Hall, S., Jefferson, T. i Roberts, B. (1993) *Subcultures, Cultures and Class*. U: Hall, S. i Jefferson, T. (ur.) *Resistance through Rituals. Youth Subcultures in post-war Britain*. London: Routledge.
- Foucault, M. (2013) *Povijest seksualnosti*. Zagreb: Domino.
- Fuko, M. (2007) *Poredak diskursa*. Loznica: Karpos.
- Foucault, M. (1984) *Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias*. URL: <https://web.mit.edu/allanmc/www/foucault1.pdf> (5. 1. 2021.)
- Gehl, J. (2010) *Cities for People*. Washington: Island Press.
- Gelder, K. (2007) *Subcultures. Cultural histories and social practice*. Abingdon: Routledge.
- Harvey, D. (2008) *The Right to the City*. U: LeGates, R. T. i Stout F. (ur.) *The City Reader*. Abingdon: Routledge.
- Hebidž, D. (1980) *Potkultura: značenje stila*. Beograd: Rad.
- Jacobs, J. (1961) *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House, Inc.
- Lalić, D. i Pilić, D. (2001) *Na mladima svijet zastaje: grupni intervju s mladim splitskim delinkventima*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Lefebvre, H. (1996) *Writings on Cities*. Oxford: Blackwell Publisher Ltd.
- Lefebvre, H. (1991a) *The Production of Space*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Lefebvre, H. (1991b) *Critique of Everyday Life. Vol. 1: Introduction*. London: Verso.
- Lombard, K.-J. (2016) *The cultural politics of skateboarding and the rise of skate urbanism*. U: Lombard, K.-J. (ur.) *Skateboarding. Subcultures, Sites and Shifts*. New York: Routledge.
- Lorr, M. J. (2016) *Skateboarding as a technology of the collective: Kona Skatepark, Jacksonville, Florida, USA*. U: Lombard, K.-J. (ur.) *Skateboarding. Subcultures, Sites and Shifts*. New York: Routledge.
- Low, S. (2017) *Spatializing Culture. The ethnography of space and place*. Abingdon: Routledge.
- Löw, M. (2016) *The Sociology of Space. Materiality, Social Structures, and Action*. New York: Palgrave Macmillan.
- Karsten, L. i Pel, E. (2000) *Skateboarders exploring urban public space: Ollies, obstacles and conflicts*. *Journal of Housing and the Built Environment*, 15:327 – 340.
- Knox, P. i Pinch, S. (2006) *Urban Social Geography. An Introduction*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Krnić, R. i Perasović, B. (2013) *Sociologija i party scena*. Zagreb: Naklada Ljevak.

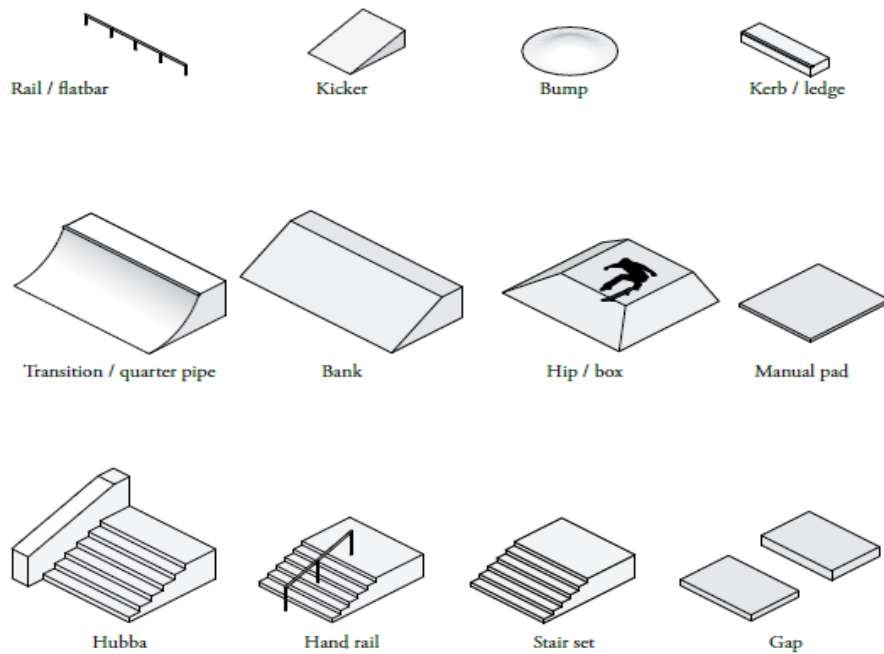
- Madanipour, A. (2010) Introduction. U: Madanipour, A. (ur.) *Whose Public Space? International Case Studies in Urban Design and Development*. Abingdon: Routledge.
- Madanipour, A. (2003) *Public and Private Spaces of the City*. London: Routledge.
- Muggleton, D. (2000) *Inside Subculture. The Postmodern Meaning of Style*. Oxford: Berg.
- Perasović, B. (2001) *Urbana plemena: sociologija subkultura u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Silva, P. (2016) Tactical urbanism: Towards an evolutionary cities' approach?. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 0 (0):1 – 12.
- Soja, E. W. (2009) The city and spatial justice. URL: <https://www.jssj.org/wp-content/uploads/2012/12/JSSJ1-1en4.pdf> (5. 1. 2021.)
- Tonkiss, F. (2013) *Cities by Design. The Social Life of Urban Form*. Cambridge: Polity Press.
- Zlatar, J. (2013) *Urbane transformacije suvremenog Zagreba - sociološka analiza*. Zagreb: Plejada: Institut za društvena istraživanja.

Izvori podataka

- Geoportal. URL: <https://geoportal.zagreb.hr/karta>; <https://geoportal.dgu.hr/> (15. 1. 2021.)
- službene stranice Društva arhitekata Zagreb (2018) Javni prostor je javni interes – 2. dio. URL: <http://www.d-a-z.hr/hr/aktualna-tema/javni-prostor-je-javni-interes---2-dio,4784.html> (12. 1. 2021.)
- službene stranice Društva arhitekata Zagreb (X) PROJEKTNI NATJECAJ za izradu idejnog urbanističko-arhitektonskog rješenja Tematskog parka Bundek-istok (Racinjak). URL: [http://www.d-a-z.hr/hr/natjecaji/rezultati/projekt-natjecaj-za-izradu-idejnog-urbanisticko-arhitektonskog-rjesenja-tematskog-parka-bundek-istok-\(racinjak\),161.html?t=r](http://www.d-a-z.hr/hr/natjecaji/rezultati/projekt-natjecaj-za-izradu-idejnog-urbanisticko-arhitektonskog-rjesenja-tematskog-parka-bundek-istok-(racinjak),161.html?t=r) (14. 1. 2021.)
- službene stranice Grada Zagreba (2013) Bandić: do polovice 2014. na Bundeku skateboard park. URL: <https://www.zagreb.hr/bandic-do-polovice-2014-na-bundeku-skateboard-park/55074> (14. 1. 2021.)
- ostali mrežni portali:
  - Clasper, James (2016) 'A city with edge': why Copenhagen gives its blessing to illegal skateparks. URL: <https://www.theguardian.com/cities/2016/dec/19/city-with-edge-copenhagen-illegal-skateparks> (12. 1. 2021.)
  - Hina (2017) Sljedeći na popisu za rušenje skate park u koji je Grad uložio 700.000 kn. URL: <https://lokalni.vecernji.hr/gradovi/grad-u-skate-park-ulozio-700-000-kn-a-sada-je-sljedeći-na-popisu-za-rusenje-6226> (12. 1. 2021.)

- Lechpammer, S. (2015) Sami smo uredili skatepark jer nas Grad ignorira već 10 godina. URL: <https://www.vecernji.hr/zagreb/sami-smo-uredili-skatepark-je-nas-grad-ignorira-vec-10-godina-1033609> (18. 1. 2021.)
- Owens, C. (2014) “Skateboard Urbanism” Could Change Park Planning. URL: <https://nextcity.org/daily/entry/skateboard-urbanism-draft> (5. 1. 2021.)
- Parežanin, L. (2019) Uništenje prostora žive kulture. URL: <https://www.kulturpunkt.hr/content/dovrsavanje-posla> (12. 1. 2021.)
- tportal.hr (2020) Projekt ‘City street art‘ pretvorio je Split u fantastičnu galeriju na otvorenom. URL: <https://www.tportal.hr/showtime/clanak/projekt-city-street-art-pretvorio-je-split-u-fantasticnu-galeriju-na-otvorenom-20200916/print> (14. 1. 2021.)
- dokumentarni film:
  - DC Shoes (2019) DC SHOES: LEO VALLS. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Uxfqak7LMFU&feature=emb_title&ab_channel=DCShoes (14. 1. 2021.)
- intervjui sa zagrebačkim i splitskim *skaterima* i sa stručnjacima (sociologija subkultura, urbana sociologija, urbanizam)

8. Prilozi

Slika 6. Neki urbani elementi koje *skateri* koriste za svoje aktivnosti, a koji su ujedno i sastavni elementi *skate* parkova (izvor: Angner, 2017: 31)

Slika 7. Neki urbani elementi koje *skateri* koriste na „Mimari“ (izvor: H. Z.; privatna arhiva)

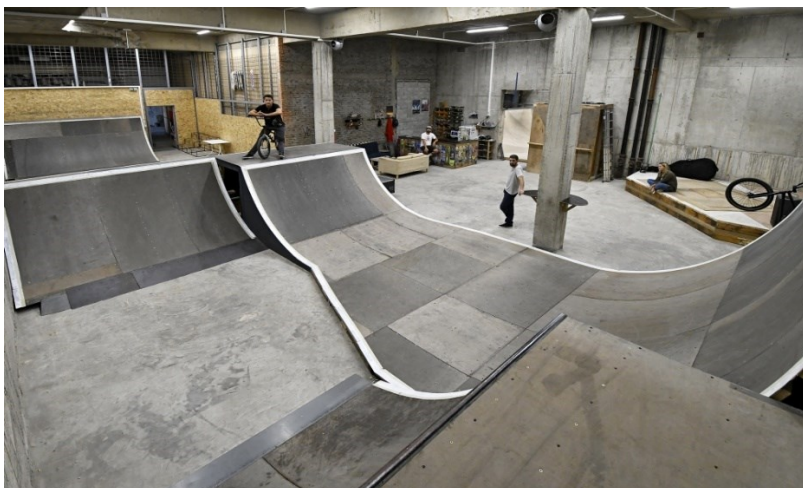
Slika 8. *Skater* preskače stepenice na „Mimari“ - reinterpretacija stepenica (izvor: S. I.; privatna arhiva)

Slika 9. DIY element na „Mimari“ (izvor: S. I.; privatna arhiva)

Slika 10. „Džamija“ prije i poslije preuređenja (izvor: Zagreb from above, FB) (15. 1. 2021.)

Slika 11. *Indoor skate park* i klub „Kolo“ u Splitu
(izvor: Joško Šupić, dalmatinskiportal.hr) (15. 1. 2021.)

Slika 13. „Đardin“ - identitetsko mjesto splitskih *skatera*
(izvor: dalmatinskiportal.hr) (15. 1. 2021.)

Slika 12. „Koteks“ - identitetsko mjesto splitskih *skatera*
(izvor: slobodneveze.wordpress.com) (15. 1. 2021.)

POZIVNO PISMO ZA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU – „SKATE SUBKULTURA U
URBANIM JAVNIM PROSTORIMA“

Poštovani/a,

pozvani ste sudjelovati u istraživanju pod nazivom „*Skate* subkultura u urbanim javnim prostorima“ koje provodi studentica Paola Pučić, pod vodstvom mentorice doc. dr. sc. Jane Vukić, u svrhu izrade diplomskog rada na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i uz odobrenje Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Predmet istraživanja jest subkulturna skupina *skatera* i njihovo korištenje urbanih javnih prostora. Ciljevi istraživanja su utvrditi elemente iskustva subkulturne skupine *skatera* te njihova korištenja i percepcije urbanih javnih prostora, a osim toga cilj je steći uvid u sociološko-urbanističku perspektivu kroz iskustva stručnjaka iz područja sociologije subkultura, urbane sociologije i urbanizma.

Procijenjeno vrijeme trajanja intervjua je 30–40 minuta.

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, sudionici imaju mogućnost ne odgovoriti na pitanja na koja ne žele te mogu prekinuti sudjelovanje u bilo koje vrijeme bez ikakvih objašnjenja i posljedica.

IZJAVA O NAČINU PRIKUPLJANJA, OBRADI, ČUVANJU I OBJAVLJIVANJU
PODATAKA U ISTRAŽIVANJU – „SKATE SUBKULTURA U URBANIM JAVNIM
PROSTORIMA“

Ovo istraživanje pod nazivom „*Skate* subkultura u urbanim javnim prostorima“ provodi studentica Paola Pučić, pod vodstvom mentorice doc. dr. sc. Jane Vukić, u svrhu izrade diplomskog rada na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i uz odobrenje Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Predmet istraživanja jest subkulturna skupina *skatera* i njihovo korištenje urbanih javnih prostora. Ciljevi istraživanja su utvrditi elemente iskustva *skatera* u kontekstu subkulturne pripadnosti te njihova korištenja i percepcije urbanih javnih prostora, kao i steći uvid u sociološko-urbanističku perspektivu kroz iskustva stručnjaka iz područja sociologije subkultura, urbane sociologije i urbanizma.

1. Procijenjeno vrijeme trajanja intervjua je 30–40 minuta.
2. Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, sudionici imaju mogućnost ne odgovoriti na pitanja na koja ne žele te mogu prekinuti sudjelovanje u bilo koje vrijeme bez ikakvih objašnjenja i posljedica.
3. Intervjui će biti audio snimani i transkribirani.
4. Povjerljivost podataka u intervjuima sa *skaterima* zajamčena je zaštitom identiteta sugovornika koji će biti poznati samo istraživačici i mentorici ovog rada. U transkriptima i bilješkama intervjua koristit će se nadimci *skatera* koje će oni sami izabrati, a dijelovi intervjua koji će se upotrijebiti u diplomskom radu i eventualnom znanstvenom radu također će tako biti predstavljeni. Intervjui će se provoditi bez prisutnosti trećih strana.
5. Ako tijekom intervjua sa stručnjacima sugovornici nehotice navedu pojedine osjetljive podatke, njihova se povjerljivost jamči provođenjem intervjua bez prisutnosti trećih osoba, kao i mogućnošću autorizacije transkripata. Naime, stručnjaci imaju mogućnost da im se transkript intervjua pošalje na autorizaciju i u tom će se slučaju u pisanom izvještaju istraživanja koristiti isključivo autorizirani dijelovi intervjua. Identitet

stručnjaka je javan i tako će biti tretiran u ovom istraživanju, a u publikacijama će se navoditi njihovo ime i prezime te struka.

6. Podatci iz intervjua (audiosnimke, transkripti, bilješke) bit će sigurno pohranjeni na primjeren način. Audiosnimke će biti uništene nakon transkripcije, a transkripti i bilješke intervjua će se trajno čuvati nakon obrane diplomskog rada.
7. Prikupljeni podatci će se osim za izradu diplomskog rada koristiti i za objavu potencijalnih znanstvenih ili stručnih publikacija (članci i sl.).
8. Prikupljeni podatci će se u elektroničkim transkriptima ponuditi na korištenje drugim znanstvenicima i stručnjacima, ali na zahtjev koji (ne)odobrava autorica ovog rada.
9. Pisani izvještaj ovog istraživanja, odnosno diplomski rad bit će javno dostupan putem Repozitorija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a pristup digitalnoj zbirci se ostvaruje na internetskoj stranici Knjižnice Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Potpis: _____

(Istraživačica)

Mjesto i datum: _____

„Skate subkultura u urbanim javnim prostorima“

Protokol istraživanja – skateri/ce

Datum:

Mjesto:

Prisutni:

Sudionik/ca broj:

Nadimak:

Početak intervjuja:

Završetak intervjuja:

Napomena:

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, imate mogućnost ne odgovoriti na pitanja na koja ne želite te možete prekinuti sudjelovanje u bilo koje vrijeme bez ikakvih objašnjenja i posljedica.

Pristajete li, prema svim odrednicama navedenima u „Izjavi o načinu prikupljanja, obradi, čuvanju i objavljivanju podataka u istraživanju“, sudjelovati u ovom intervjuu koji će biti audio sniman?

A temat: Osobno iskustvo „skejtanja“

1. Možete li mi, molim Vas, opisati svoje iskustvo „skejtanja“?
2. Što „skejtanje“ predstavlja za Vas?

B temat: Odnos skatera prema urbanim javnim prostorima

3. Što za Vas kao *skatera/ice* predstavljaju javni prostori gradova?
4. Možete li mi, molim Vas, opisati tri omiljena prostora na kojima volite „skejtati“?
  - 4.1. Zašto ste odabrali baš te prostore?
5. Kako komentirate transformaciju Trga žrtava fašizma („Džamija“) u pogledu fizičkih i društvenih promjena?

C temat: Širi društveni kontekst

6. Kakvo je Vaše iskustvo kao *skatera/ice* s drugim ljudima?
7. Kakvo je Vaše iskustvo kao *skatera/ice* s Gradom Zagrebom/Splitom i državnim institucijama?

D temat: *Skate scena*

8. Kako komentirate današnju *skate* scenu u Zagrebu/Splitu u odnosu na prije?
9. Kako vidite budućnost *skate* scene u Zagrebu/Splitu?

„Skate subkultura u urbanim javnim prostorima“

Protokol istraživanja - sociologija subkultura

Datum:

Mjesto:

Prisutni:

Sudionik/ca broj:

Ime i prezime/struka:

Početak intervju:

Završetak intervju:

Napomena:

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, imate mogućnost ne odgovoriti na pitanja na koja ne želite te možete prekinuti sudjelovanje u bilo koje vrijeme bez ikakvih objašnjenja i posljedica.

Želite li autorizaciju transkripta intervju? Pristajete li, prema svim odrednicama navedenima u „Izjavi o načinu prikupljanja, obradi, čuvanju i objavljivanju podataka u istraživanju“, sudjelovati u ovom intervjuu koji će biti audio sniman?

A temat: Subkulturene skupine

1. Možete li mi, molim Vas, reći nešto o karakteristikama subkulturnih skupina?
2. Kako vidite subkulturene skupine u Hrvatskoj?

B temat: Subkulturene skupine u urbanim javnim prostorima

3. Koje je Vaše mišljenje o odnosu subkulturnih skupina i gradova, odnosno urbanih javnih prostora?
  - 3.1. Možete li mi, molim Vas, opisati neke primjere u Zagrebu i Splitu?
4. Koje je Vaše stajalište o *skaterima/icama* kao subkulturnoj skupini?
5. Koje je Vaše stručno stajalište o transformaciji Trga žrtava fašizma („Džamija“) u pogledu fizičkih i društvenih promjena?

C temat: Širi društveni kontekst

6. Kako biste opisali odnos subkulturnih skupina s drugim ljudima?
7. Kako biste opisali odnos subkulturnih skupina s gradskim vlastima i državnim institucijama?
  - 7.1. Možete li mi, molim Vas, opisati neke primjere u Zagrebu i Splitu?

D temat: Primjeri dobre prakse i budući kontekst

8. Možete li mi, molim Vas, opisati neke inozemne primjere dobre prakse u kojima su vidljive/prihvaćene subkulturne skupine?
9. Kako vidite budućnost subkulturnih skupina u Hrvatskoj?

„Skate subkultura u urbanim javnim prostorima“

Protokol istraživanja - urbana sociologija

Datum:

Mjesto:

Prisutni:

Sudionik/ca broj:

Ime i prezime/struka:

Početak intervjua:

Završetak intervjua:

Napomena:

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, imate mogućnost ne odgovoriti na pitanja na koja ne želite te možete prekinuti sudjelovanje u bilo koje vrijeme bez ikakvih objašnjenja i posljedica.

Želite li autorizaciju transkripta intervjua? Pristajete li, prema svim odrednicama navedenima u „Izjavi o načinu prikupljanja, obradi, čuvanju i objavljivanju podataka u istraživanju“, sudjelovati u ovom intervjuu koji će biti audio sniman?

A temat: Urbani javni prostori

1. Kako doživljavate kvalitetne urbane javne prostore?
  - 1.1. Možete li mi, molim Vas, opisati neke primjere dobre prakse?
2. Možete li mi, molim Vas, opisati što je potrebno za realizaciju kvalitetnih urbanih javnih prostora?
3. Kakvo je, prema Vašem mišljenju, planiranje urbanih javnih prostora u Hrvatskoj?
4. Koje je Vaše stručno stajalište o transformaciji Trga žrtava fašizma („Džamija“) u pogledu fizičkih i društvenih promjena?

B temat: Heterogenost urbanih javnih prostora

5. Kako vidite subkulturne društvene skupine i urbane javne prostore?
6. Što biste rekli o različitim aktivnostima u urbanim javnim prostorima?

C temat: *Skateri* i urbani javni prostori

7. Kako doživljavate *skatere* i njihovo korištenje urbanih javnih prostora?
8. Što pomislite kada čujete izraz „*skate* urbanizam“?

D temat: Budući kontekst

9. Što biste rekli o budućnosti urbanih javnih prostora u Hrvatskoj?
10. Što biste rekli o budućnosti „skejtanja“ i urbanih javnih prostora u Hrvatskoj?

„Skate subkultura u urbanim javnim prostorima“

Protokol istraživanja - urbanizam

Datum:

Mjesto:

Prisutni:

Sudionik/ca broj:

Ime i prezime/struka:

Početak intervjua:

Završetak intervjua:

Napomena:

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, imate mogućnost ne odgovoriti na pitanja na koja ne želite te možete prekinuti sudjelovanje u bilo koje vrijeme bez ikakvih objašnjenja i posljedica.

Želite li autorizaciju transkripta intervjua? Pristajete li, prema svim odrednicama navedenima u „Izjavi o načinu prikupljanja, obradi, čuvanju i objavljivanju podataka u istraživanju“, sudjelovati u ovom intervjuu koji će biti audio sniman?

A temat: Urbani javni prostori

1. Kako doživljavate kvalitetne urbane javne prostore?
  - 1.1. Možete li mi, molim Vas, opisati neke primjere dobre prakse?
2. Možete li mi, molim Vas, opisati što je potrebno za realizaciju kvalitetnih urbanih javnih prostora?
3. Kakvo je, prema Vašem mišljenju, planiranje urbanih javnih prostora u Hrvatskoj?
4. Koje je Vaše stručno stajalište o transformaciji Trga žrtava fašizma („Džamija“) u pogledu fizičkih i društvenih promjena?

B temat: Heterogenost urbanih javnih prostora

5. Kako vidite subkulturne društvene skupine i urbane javne prostore?
6. Što biste rekli o različitim aktivnostima u urbanim javnim prostorima?

C temat: Skateri i urbani javni prostori

7. Kako doživljavate *skatere* i njihovo korištenje urbanih javnih prostora?
8. Što pomislite kada čujete izraz „*skate urbanizam*“?

D temat: Budući kontekst

9. Što biste rekli o budućnosti urbanih javnih prostora u Hrvatskoj?
10. Što biste rekli o budućnosti „skejtanja“ i urbanih javnih prostora u Hrvatskoj?